

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Sociopolitická štěpení a stranické systémy
v Pobaltí – ověření teoretických přístupů S. M.**

Lipseta a S. Rokkana

Tomáš Chmelík

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

**Sociopolitická štěpení a stranické systémy
v Pobaltí – ověření teoretických přístupů S. M.**

Lipseta a S. Rokkana

Tomáš Chmelík

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Ladislav Cabada, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Děkuji za velmi podnětné připomínky a rady vedoucímu mé bakalářské práce Doc. PhDr. Ladislavu Cabadovi, PhD.

Obsah

SEZNAM ZKRATEK	6
ÚVOD.....	8
1. TEORETICKÁ ČÁST	11
1.1. Klasická teorie S. Rokkana a S. M. Lipseta	12
1.1.2. Cleavage centrum x periferie.....	13
1.1.3. Cleavage církev x stát.....	13
1.1.4. Cleavage město x venkov	14
1.1.5. Cleavage zaměstnavatelé x zaměstnanci	15
1.1.6. Předpoklad „zamrznutí“ systému	15
1.2. Modifikace teorie pro postkomunistické země.....	16
1.2.2. Diskuze o konceptu cleavages v postkomunistickém prostoru	17
1.2.3. Konfliktní linie transformace	19
2. ESTONSKO	22
2.1. Stručná charakteristika vývoje stranického systému.....	22
2.1.2. Meziválečný multipartismus	22
2.1.3. Vývoj po pádu komunistického režimu.....	24
2.2. Obecná charakteristika stranického systému	27
2.3. Vývoj a současná cleavages	28
3. LOTYŠSKO.....	33
3.1. Stručná charakteristika vývoje stranického systému.....	33
3.1.2. Meziválečný multipartismus	33
3.1.3. Vývoj po pádu komunistického režimu.....	34
3.2. Obecná charakteristika stranického systému	38
3.3. Vývoj a současná cleavages	38

4. LITVA.....	44
4.1. Stručná charakteristika vývoje stranického systému.....	44
4.1.2. Meziválečný multipartismus	44
4.1.3. Vývoj po pádu komunistického režimu.....	46
4.2. Obecná charakteristika stranického systému	49
4.3. Současná cleavages	50
ZÁVĚR.....	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	59
INTERNETOVÉ ZDROJE	63
RESUMÉ.....	64
PŘÍLOHY	65

Seznam zkratk

Estonsko

ER	-	Estonská strana zelených
ERL	-	Estonská lidová unie
ERSP	-	Estonská nezávislá národní strana
EÜRP	-	Estonská sjednocená lidová strana
I	-	Vlast
IL	-	Vlastenecká unie
IRL	-	Vlastenecká unie a Res Publica
K	-	Estonská strana středu
KE	-	Estonská koaliční strana
M	-	Umírnění
RE	-	Estonská reformní strana
RP	-	Unie pro republiku – Res Publica
SDE	-	Sociálně demokratická strana Estonska
VEE	-	Ruská strana Estonska

Lotyšsko

DPS	-	Demokratická strana „Hospodář“
JL	-	Nová doba
KDS	-	Lotyšský křesťansko-demokratický svaz
LC	-	Lotyšská cesta
LNNK	-	Lotyšská národní konzervativní strana
LPP	-	Lotyšská první strana
LSDSP	-	Lotyšská sociálně demokratická strana dělnická
LTF	-	Lotyšská lidová fronta
LVP	-	Lotyšská sjednocená strana
LZS	-	Lotyšský zemědělský svaz
PCTVL	-	Za lidská práva a jednotné Lotyšsko
SC	-	Harmonický střed
TB	-	Za vlast a svobodu
TKL	-	Národní hnutí za Lotyšsko – Zigeristova strana

- TP** - Lidová strana
- TSP** - Strana jednoty lidu
- V** - Jednota
- ZRP** - Zatlersova reformní strana
- ZZS** - Unie zelených a zemědělců

Litva

- AWPL** - Volební akce Poláků v Litvě
- DP** - Strana práce
- KDS** - Křesťansko-demokratická unie
- LCS** - Litevská unie středu
- LDDP** - Litevská demokratická strana práce
- LDP** - Liberální demokratická strana
- LKDP** - Litevští křesťanští demokraté
- LLS** - Litevská liberální unie
- LRLS** - Liberální hnutí
- LSDP** - Litevská sociálně demokratická strana
- LVLP** - Litevská rolnická lidová strana
- LVP** - Litevská rolnická strana
- MKDS** - Moderní křesťansko-demokratická unie
- NS** - Nová unie – sociální liberálové
- SK** - Koalice Sajūdisu
- TPP** - Strana národního vzkříšení
- TS** - Vlastenecký svaz
- TT** - Právo a spravedlnost
- VNDS** - Rolnická a nová demokratická unie

Úvod

Tématem předkládané bakalářské práce je teorie sociopolitických štěpení (cleavages) autorů Steina Rokkana a Seymoura Martina Lipseta a její možnost aplikace na stranické systémy zemí Pobaltí. Pobaltí je jedním ze specifických evropských regionů, kde národy Estonců, Lotyšů a Litevců pojí řada společných, ať již historických, politických, či společenských charakteristik. Naším cílem bude dokázat, zda danou teorií, formulovanou v 60. letech na stranických systémech západoevropských demokracií, je možno převzít a aplikovat na stranické systémy těchto postsovětských republik, či bude třeba teorii pro specifičnost tohoto postkomunistického regionu modifikovat, či zcela odmítnout.

Pobaltí je v českém politologickém prostředí poměrně opomíjeným regionem, jehož stranickým systémům se v rozsáhlejší míře věnuje snad pouze Vít Hloušek. Vzhledem k dynamičnosti vývoje regionu však jeho práce věnované oblasti Pobaltí již ztrácí na aktuálnosti. Hlavním přínosem předkládaného textu je tedy možnost čtenáře udělat si obrázek o aktuální podobě a vývoji stranických systémů těchto zemí a především si ověřit, zda se dané systémy vyvíjí tím směrem, který Hloušek ve svých textech naznačuje.

Teorii cleavages představili Rokkan a Lipset v šedesátých letech ve své práci *Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments*. Jejich práce je založena na předpokladu, že společnost je rozdělena na různé sociální segmenty, jejich členové si svoji příslušnost k jednotlivým segmentům uvědomují a na základě dlouhodobého a intenzivního střetu zájmů mezi jednotlivými segmenty pak vznikají dané konfliktní linie – štěpení (cleavages). Tyto konfliktní linie se poté promítají do samotného stranického systému, jelikož právě na jejich základě se institucionalizují politické strany. Rokkan s Lipsetem svou teorii vytvářeli na příkladech západoevropských demokracií. Na základě národní a průmyslové revoluce vypožorovali vznik konfliktních linií na funkční a teritoriální ose. Na ose funkční přinesla národní revoluce konfliktní linii *církev x stát*, na ose teritoriální konfliktní linii *centrum x periferie*. Průmyslová revoluce pak přinesla konfliktní linie na ose funkční *vlastníci x pracující* a na ose teritoriální *město x venkov*.

Naším předpokladem je, že právě z důvodu formulování teorie striktně na modelech demokratických států západní Evropy její aplikace na stranické systémy

pobaltských států nebude možná. Teorie se však nevzdáme úplně a pokusíme se dokázat, že metodologie a základy dané teorie mohou být pro zkoumání stranických systémů v Pobaltí nosné. Za tímto účelem se zaměříme na autory, kteří se již problematice aplikace této teorie na státy postkomunistického prostoru věnovali, a na jejich závěrech následně postavíme analytickou část naší práce.

V analytické části budeme postupovat následovně. Prvotně se pokusíme identifikovat hlavní konfliktní témata, která ovlivňují či ovlivňovaly politickou diskuzi v dané zemi. Je důležité, aby toto téma bylo dlouhodobé a mělo skutečný potenciál vytvářet opozice mezi politickými stranami. Pokud se nám takovéto téma skutečně podaří objevit, pokusíme se vysledovat vazby mezi elektorátem a stranami, které toto téma zastupují. Podstatné pro doložení existence cleavage pro nás tedy nebude jen existence strany, která se na jeho základě snaží profilovat, ale také zda se jí na základě tohoto tématu daří oslovit voliče, kterým je program adresován.

Práce je strukturována do čtyř hlavních kapitol. Úvodní kapitola patří teoretické části. V té se budeme nejdříve věnovat klasické teorii Steina Rokkana a Seymoura Martina Lipseta. Představíme hlavní východiska jejich práce a budeme se zabírat všemi čtyřmi jimi definovanými cleavages, *centrum x periferie*, *církev x stát*, *město x venkov* a *vlastníci x pracující*, včetně profilu stran, které na základě těchto cleavages vznikají. Krátkou zmínku věnujeme i předpokladu „zamrznutí“ struktury cleavages, který se později ukázal jako nesprávný. Následně se již budeme věnovat modifikaci teorie a její možnosti aplikace na země postkomunistického prostoru. Především se zaměříme na důvody, kvůli kterým dle našeho názoru nelze doslovně převzít klasickou rokkanovskou teorii a pokusíme se definovat změnu přístupu k teorii tak, aby ji bylo možno na tento prostor použít. Poslední část úvodní kapitoly je pak věnována konkrétním příkladům autorů a jich teorií, pokoušející se koncept cleavages přenést do postkomunistických zemí. Výraznější prostor věnujeme konceptu konfliktních linií transformace českého politologa Víta Hlouška, který se stane hlavním základem pro analytickou část práce.

V té budeme klást důraz na přehlednost a každému pobaltskému státu věnujeme jednu samostatnou kapitolu. Tyto kapitoly pak budou mít jednotnou strukturu. Prvotně se vždy podíváme na podobu stranického systému v prvních fázích demokratické politiky pobaltských států v meziválečném období. Především se zaměříme na to, zda se

v tomto období formovaly alespoň zárodky klasické struktury cleavages tak, jak ji formulovali Rokkan s Lipsetem, a taktéž tato část práce poslouží k zodpovězení otázky, zda současný stranický systém vykazuje určité prvky kontinuity k tomuto období. Druhá část těchto kapitol se pak bude věnovat vývoji stranického systému od zisku nezávislosti počátkem 90. let až po současnost. Směrodatné pro nás budou především výsledky voleb do jednokomorových parlamentů těchto zemí. Tato část je z důvodu dynamičnosti a proměnlivosti pobaltských stranických systémů velmi důležitá pro utřídění si názvů stran a zorientování se v prostředí častého slučování a vzniku nových formací. Závěr kapitol pak již bude věnován samotné problematice cleavages. Postupně se budeme věnovat všem cleavages formulovaných Vitem Hlouškem a pokusíme se potvrdit, či vyvrátit jejich přítomnost ve stranickém systému a taktéž se pokusíme identifikovat dominantní cleavage, které je v současné době určující pro formování pobaltských stranických systémů.

V závěru celé práce se pak pokusíme o stručnou komparaci stranických systémů a struktury cleavages v Estonsku, Lotyšsku a Litvě. Především se zaměříme na to, zda je Pobaltí opravdu tak sourodým regionem, jak je vnímáno, anebo zda, alespoň v ohledu stranických systémů a struktury cleavages, se tyto země od sebe v některých charakteristikách liší. Součástí práce je i příloha, která obsahuje kompletní výsledky voleb do parlamentu všech třech zemí od zisku jejich nezávislosti po současnost a taktéž tabulka vizuálně znázorňující současnou strukturu cleavages.

Ze zdrojů byla použita především sekundární literatura. K teoretické části byl využit jak originální Rokkanův a Lipsetův text, tak jeho české i cizojazyčné komentáře. K analytické části jsme pak vycházeli z jednotlivých studií či kapitol sborníků, věnujících se částem zkoumané problematiky, ať již profilům politických stran, formátu stranických systémů, či částečně i problematice cleavages. Pro účely této práce jsme se rozhodli nepoužívat jako zdroj programy jednotlivých stran. Hlavním důvodem této skutečnosti je jazyková bariéra a většinou nedostupnost daných programů v jiném než národním, či v několika málo případech ruském jazyce. Ve výzkumu jsme se proto primárně zaměřili na chování stran na půdě parlamentu a jejich koaliční jednání a jak již bylo zmíněno na jejich vazbu na elektorát.

1. Teoretická část

Cílem teoretické části práce je uvést čtenáře do problematiky Rokkanovy a Lipsetovy teorie o vzniku politických stran, jejíž platnost budeme v empirické části na případech pobaltských zemí ověřovat. Po samotné teorii Rokkana a Lipseta a možných přístupech k této problematice bude následovat představení autorů a jejich výzkumných výstupů, kteří se pokoušeli aplikovat tuto teorii na postkomunistické země, mezi něž se námi zkoumaný prostor řadí.

Jako hlavní výzkumné otázky Rokkanova a Lipsetova textu z roku 1967 uvádějí sami autoři způsob, jakým vznikají cleavages ve společnosti, které se objevují dříve či jak se vzájemně ovlivňují a posilují, dále pak identifikování podmínek pro vznik stabilních stranických systémů a taktéž chování a charakteristika mas v těchto systémech, které skupiny mobilizuje jaká strana a z jakého důvodu (Lipset & Rokkan, 1967: 1-2).

Autoři dochází k závěru, že na sociální úrovni existují štěpení (cleavages). Tato cleavages vznikají konfliktem, nebo konflikt produkují a na jejich základě se vytvářejí společenské segmenty, které si svoje kolektivní odlišnosti uvědomují a mají zájem své odlišné zájmy prosazovat v politické činnosti, což završí institucionalizaci v podobě politických stran (Klíma, 1998: 67-69).

V předchozím odstavci se poprvé setkáváme s klíčovým pojmem celé teorie – cleavage. Rokkan sám ve svých textech nikdy neformuloval žádnou jasnou definici. Nabízel by se český ekvivalent konflikt, avšak je třeba poznamenat, že by tento závěr byl příliš zobecňující. Konflikty jsou vyvolávány celou řadou vztahů ve společenské struktuře, ovšem jen některé jsou schopny polarizovat celý systém. Pod pojmem cleavage tedy rozumíme pouze ten konflikt, který je silně a dlouhodobě zakořeněný ve společenské struktuře a má sílu celou společnost polarizovat a zároveň je institucionálně vyjádřen (Flora, 1999: 34).

Dva přístupy ke konceptu cleavages nabízí ve svých pracích Andrea Römmele. První přístup je označován jako sociální, a můžeme říci, že je to pohled na problematiku zdola, jako druhý je pak uváděn politický přístup, který na otázku cleavages pohlíží shora (Hloušek, 2002a).

Sociální přístup je, jak již bylo řečeno, pohledem zdola. Nejdříve je třeba identifikovat rozvrstvení a konflikty ve společnosti a následně přichází na řadu výzkum, jakým způsobem se tyto konflikty odrážejí ve struktuře stranického spektra. Zjednodušeně řečeno identifikuje sociální přístup vliv sociální stratifikace na politické instituce. Politický přístup se pak opačně zaměřuje na vliv politických institucí na sociální stratifikaci. Zkoumá vzorce politické polarizace, na základě kterých určitá část populace podporuje danou stranu. V tomto případě tedy není podstatné, aby tato skupina byla jasně sociálně odlišitelná. Poznamenejme, že Rokkanova teorie, které se budeme věnovat v následující podkapitole, vychází především z přístupu sociálního (Römmele, 1999: 5-8).

1.1. Klasická teorie S. Rokkana a S. M. Lipseta

Rokkan s Lipsetem na základě výše uvedených předpokladů identifikují ve svém výzkumu západoevropských demokracií čtyři hlavní cleavages. Ta vznikla na základě dvou kritických bodů dějin ve dvou dimenzích – teritoriální a funkční. V teritoriální dimenzi se jedná vždy o spor o územní uspořádání politické kontroly, ve funkční dimenzi o fungování systému v čase (Novák, 1997: 40-41).

Pod kritickými body dějin rozumíme buď krátkou revoluci či válku, nebo dlouhotrvající strukturální změny ve společnosti. Rokkan s Lipsetem ve své práci uvádí dva zásadní kritické body dějiny, kterými byly v 19. století národní revoluce, jež přinesla v teritoriální dimenzi cleavage *centrum x periferie* a ve funkční dimenzi *církev x stát*. Národní revoluce pak vyústila v revoluci průmyslovou, která přinesla v teritoriální dimenzi cleavage *město x venkov* a ve funkční dimenzi *zaměstnanci x zaměstnavatelé* (Flora, 1999: 37-39).

Tabulka 1

NÁRODNÍ REVOLUCE		PRŮMYSLOVÁ REVOLUCE	
<i>dimenze</i>		<i>dimenze</i>	
<i>funkční</i>	<i>teritoriální</i>	<i>funkční</i>	<i>teritoriální</i>
církev	centrum	zaměstnanci	město
x	x	x	x
stát	periferie	zaměstnavatelé	venkov

Zdroj: Novák, 1997: 40.

1.1.2. Cleavage centrum x periferie

Vznik tohoto cleavage souvisí s formování moderních národních státních celků a jejich následné rozšiřování moci. Vznikne tedy spor mezi dominantním centrem a jazykově, etnicky či jinak ohroženou periferií. Periferie se na svoji obranu mobilizuje a usiluje o svoji autonomii, či nezávislost. Následky tohoto sporu pak mohou mít podobu rozbití státního celku, nebo absorpce této menšiny na periferii (Klíma, 1998: 70-84).

Podmínkami vzniku tohoto cleavage je existence jasně ohraničené a kulturně a ekonomicky silné menšiny na periferii, a naopak jen slabý vliv státního centra. Toto území je jen minimálně ekonomicky závislé na politické metropoli a případné odtržení a naplnění jeho zájmů toto území nijak existenčně neohrožuje. Z toho je tedy jasně patrné, že samotná fragmentace společnosti nestačí k utvoření cleavage *centrum x periferie*. Je třeba etnického uvědomění této společenské skupiny a jejich vůle k politické akci a naplnění svých požadavků (Kopeček, 2002).

Na základě tohoto cleavage vznikají na jedné straně centralistické politické strany, obhajující zájmy politického centra, a na straně druhé autonomistické strany na etnické, či jiné bázi, které se pak ještě dále na základě rozsahu svých požadavků mohou dělit na strany federalistické či separatistické (Novák, 1997: 41).

1.1.3. Cleavage církev x stát

Náboženské konflikty ovlivňují společenský život již od doby reformace (16. století) a Velké francouzské revoluce (18. století). Po těchto událostech nabývá „mezicírkevní“ spor katolíci versus protestanti nový rozměr církev versus stát. Standardizující a centralizující stát se dostává do konfliktu s historickými privilegii církve (Klíma, 1998: 84-97).

Tento konflikt vyvstává především v zemích s převládajícím katolickým vyznáním. Protestantké církve byly státu loajální, tudíž země s převládajícím protestantismem zůstaly tímto konfliktem převážně nezasázeny. Naopak katolická církev nebyla loajální státním strukturám, ale vatikánskému nadnárodnímu centru a navíc její hierarchická struktura byla ideální pro institucionalizaci katolického protestu do podoby politických stran, ke které došlo po rozšíření volebního práva (Klíma, 1998: 84-97).

Jednalo se především o spor o kontrolu společenských norem a výklad morálních hodnot, jako jsou otázky charity, pohřbů, sňatků a další. Jádrem sporu však spočívalo v boji o kontrolu vzdělávacího systému. Na základě tohoto cleavage pak vznikají velká masová hnutí, mající tendenci izolovat vlastní přívržence od okolních vlivů, čehož se snaží dosáhnout zakládáním vlastních škol, mládežnických a sportovních klubů, novin, rádií a dalších institucí. Nejvíce byla přítomnost tohoto cleavage zdatelná v Nizozemsku (Lipset & Rokkan, 1967: 15-16).

Výsledkem cleavage *církev x stát* byly katolické strany, později transformované do dnes křesťansko-demokratických stran. V dnešní době se navíc proměnil i jejich charakter. Strany již nevystupují vůči státu, ale jejich hlavní náplní je obrana tradičních hodnot a řešení morálních otázek, jako je problematika interrupcí či rozvodů (Klíma, 1998: 84-97).

1.1.4. Cleavage město x venkov

Kořeny tohoto konfliktu můžeme pozorovat již ve sporu šlechty a měšťanstva ve stavovském uspořádání středověké společnosti. V 19. století se pak tento konflikt institucionalizoval v podobě vznikajících agrárních stran, hájících zájmy venkova. Toto cleavage však nepředstavovalo dlouho trvající konflikt a bylo postupně nahrazeno novým cleavage *zaměstnanci x zaměstnavatelé*. V dnešní době se již s ryze agrárními stranami setkáme jen velice zřídka. Nejdéle se tyto strany udržely do poloviny 20. století ve Skandinávii (Klíma, 1998: 97-101).

Jádrem sporu spočívalo v obavě venkovské populace před prudkými změnami přicházejícími z měst v důsledku ekonomiky volného obchodu a industrializace. Pocitem vykořisťování ovládaný a na periferii lokalizovaný venkov, vedený na příbuzenství a privilegovaných výsadách založenou šlechtou, se mobilizoval proti podnikatelsky orientovanému měšťanstvu. Podmínkami ke vzniku tohoto cleavage jsou v době rozšiřování volebního práva početně slabá města a centra, zemědělská populace tvořená zejména samostatně hospodařícími rolníky, kteří nejsou socioekonomicky marginalizováni, existence kulturních bariér mezi městy a venkovem, odpor k zapojení rolnické produkce do kapitalistické ekonomiky a taktéž malý vliv katolické církve, tedy absence křesťansko-demokratických stran, které by tento konflikt absorbovaly a neumožnily vznik samostatných agrárních stran (Kopeček, 2002).

1.1.5. Cleavage zaměstnavatelé x zaměstnanci

Základem cleavage *zaměstnavatelé x zaměstnanci* je, jak již z názvu vyplývá, rozdílný status na základě odlišného ekonomického postavení, který s sebou přinesla společnost průmyslového typu. Konflikt se začal postupně institucionalizovat na straně zaměstnavatelů v podobě průmyslových a hospodářských komor a zaměstnavatelských svazů a na straně zaměstnanců především v podobě dělnických spolků a odborů, jejichž hlavním účelem byla koordinace dělnických zájmů s cílem kompenzovat nedostatek ekonomických zdrojů (Kopeček, 2002).

Ve stranickém systému se pak objevují zájmy zaměstnanců hájící socialistické strany na levici a radikální, či konzervativní strany hájící zájmy zaměstnavatelů na pravici. Hlavním rozlišením těchto stran byly otázky státního či soukromého vlastnictví výrobních prostředků, silná, nebo slabá úloha státu v plánování ekonomiky, podpora přerozdělování společenského bohatství či podpora vládních programů sociálního zabezpečení (Klíma, 1998: 101-115).

Právě toto cleavage považovali Rokkan a Lipset za nejpodstatnější. Jeho intenzitu ovlivňovala míra otevřenosti a mobility společnosti. Pokud měl dělník dobrou a pravděpodobnou možnost postoupit na společenském žebříčku, nebyl tento konflikt natolik vyostřený jako v opačném případě. Postupem k postindustriální společnosti se toto cleavage oslabuje (Klíma, 1998: 101-115).

1.1.6. Předpoklad „zamrznutí“ systému

Dlouhodobá stabilita stranických systémů západoevropských zemí, na základě kterých Rokkan s Lipsetem svou teorii formulovali, je přivedla k přesvědčení, že se zde existující struktura cleavage „zamrazila“ a stranický systém tak bude stabilní i v dlouhodobé perspektivě. Nové strany nemohou vznikat, jelikož vzorce chování voličstva jsou stabilní a voliči v každých volbách podporují stále stejnou stranu jako v těch minulých (Lie, 2006: 2-8).

Nestabilita stranických systémů v 70. letech 20. století, vznik nových stran, volatilita, pokles podpory a frakcionalizace starých stran, to vše dokládalo to, že předpoklad „zmrazeného“ voličského chování je nesprávný a v odborných kruzích vyvolalo tzv. „postrokkanovskou“ kritiku, kterou můžeme rozdělit do dvou základních skupin. První skupinou byli pochopitelně ti, kteří odmítli teorii cleavages jako celek

a zpochybnili schopnost cleavages ovlivňovat podobu stranického systému. Druhá skupiny kritiků byla o poznání umírněnější a přejímala metodologii teorie a nestabilitu stranických systémů připisovala na účet vzniku nových cleavages (Lie, 2006: 14-15).

Myšlenka cleavages tedy podle nich není špatná, ale dochází pouze k proměně stranických systémů, které reflektují vznik nových cleavages, které Rokkan a Lipset v době formulování svých závěrů nepředpokládali (Lie, 2006: 15-16). Hlavním představitelem těchto myšlenek byl Ronald Inglehart, který tvrdí, že se cleavages přesunula z materiálních na postmateriální hodnoty. Rokkanem a Lipsetem zdůrazňovaná třídní a náboženská problematika ztratila na významu a společnost se nyní zaměřuje na nové problémy, jako jsou otázky životního prostředí, genderu, imigrace, atomové energie, homosexuality či vstupu do EU (Römmele, 1999: 7-9).

1.2. Modifikace teorie pro postkomunistické země

Jak již bylo řečeno, Rokkan s Lipsetem vypracovali svoji teorii na modelech stabilních stranických systémů v západní Evropě. Pro stranické systémy nově se konstituujících postkomunistických demokracií však jen sotva můžeme použít označení stabilní. Problematika přeběhlictví, vysoké voličské volatility, vznik nových stran a zánik, či slučování těch stávajících, nepředvídatelná politika, program měnící se volby od voleb, změny názvů stran, negativní identifikace voličů¹, to vše brání aplikaci teorie Rokkana a Lipseta v takové podobě, v jaké ji v 60. letech formulovali (Lie, 2006: 2-25).

Výše uvedené důvody vyvolávají pocit, že cleavages v postkomunistických zemích neexistují. Socialistické panství znamenalo pro tyto země diskontinuitní moment, ve kterém došlo k narušení společenských struktur a vazeb. Snaha o homogenizaci populace a likvidace politické plurality zapříčinila rozrušení pro teorii cleavages důležitých vazeb mezi politickými stranami a jejich sektory populace (Hloušek, 2002a).

Mechanické přejímání Rokkanovy a Lipsetovy teorie tedy očividně nebude přinášet perspektivní výsledky. Metodologicky může být pro postkomunistické země koncept cleavages nosný, je možno přijmout základní východiska analýzy makrosociálních procesů, ovšem konkrétní podobu cleavages bude třeba vypracovat znovu (Hloušek, 2002a). Taktéž pro účely této práce opustíme sociální přístup

---

¹ Voliči přesně vědí, koho volit nebudou, ale jen těžko hledají stranu, kterou ano.

² Tyto země po svém osamostatnění prošly érou modernizace a na sklonku 40. let 20. století již

používaný Rokkanem a přesuneme se z výše uvedených důvodů pro účely postkomunistických zemí k mnohem častěji používanému politickému přístupu, tedy se zaměříme na to, jak jsou cleavages generovány na úrovni politických stran a následně přenášeny na elektorát. V následující podkapitole se seznámíme s koncepty autorů, kteří se o přenesení konceptu cleavages do postkomunistického prostoru již pokusili.

1.2.2. Diskuze o konceptu cleavages v postkomunistickém prostoru

Do diskuze o možnosti aplikace teorie cleavages do prostředí nově vznikajících demokracií v postkomunistickém prostoru se zapojilo hned několik autorů a nalezneme zde celou škálu názorů od úplného odmítnutí této teorii pro její nevhodnost v daném prostředí, přes její přijetí s nutností určité modifikace, až po její převzetí pro postkomunistické země v plném rozsahu.

Hlavním autorem, který koncept cleavages pro tyto země odmítl, je Michael Roskin. Dle Roskina je proces tranzice a přechodu k demokracii natolik rychlý a dynamický, že strany neměly dostatek času vybudovat si pevné vazby na voliče a naopak voliči neměli dostatek času se s těmito stranami identifikovat. Jediné, co Roskin považuje za určitý konflikt rozdělující postkomunistickou společnost, je spor mezi zastánci a odpůrci starého režimu, což ale z důvodu krátkodobosti nepovažuje za plnohodnotné cleavage (Malek, 2010).

Na opačném pólu nalezneme autory, kteří jsou naopak zastánci převzetí teorie v takové podobě, v jaké ji formulovali Rokkan s Lipsetem. Jako zástupce uveďme D. L. Seilera, v českém politologickém prostředí se k tomuto názorovému proudu přiklonil Miroslav Novák. Jsou zastánci tvrzení, že v postkomunistických zemích lze v dlouhodobější perspektivě aplikovat stejná cleavages jaké formulovali Rokkan s Lipsetem. Před nástupem komunistických režimů prodělávaly tyto země dle uvedených autorů podobný vývoj jako země západní Evropy a nastupující komunistické režimy pouze „zmrazily“ vývoj klasických cleavages. Po pádu těchto režimů se pak tyto cleavages začnou obnovovat. Jako problém těchto tezí lze spatřovat skutečnost, že jako důkaz svých tvrzení si autoři vybrali situaci v nejrozvinutějších zemích

postkomunistického prostoru, jako je ČR či Polsko², které skutečně před nástupem komunistických režimů vykazovaly určité náznaky klasických rokkanovských cleavages. Zde tedy lze akceptovat předpoklad, že komunistický režim pouze „zmrazil“ existující cleavages, avšak komplikovanější je situace v jiných, méně rozvinutých postkomunistických zemích, kde mohl komunistický režim jen těžko „zmrazit“ něco, co zde ani v zárodečné formě neexistovalo (Hloušek, 2000a: 374-375).

Poslední skupinou jsou autoři, kteří přijímají základní východiska teorie cleavages a modifikují ji pro potřebu postkomunistických států. Mezi autory, které zde uvedeme, patří Attila Ágh, Klaus von Beyme, Maurizio Cotta, Ryszard Herbut a György Márkus.

Attila Ágh ve své práci uvádí tři základní cleavages pro postkomunistické země. Prvním z nich je podle Ágha cleavage mezi reformovanou komunistickou stranou a nově vzniklou opozicí, které zaujímá zásadní postavení v systému. Druhým uváděným cleavage je spor mezi starými před komunistickým režimem existujícími stranami a nově vznikajícími stranami. Zde však není patrné, proč právě toto Ágh uvádí jako samostatné cleavage a proč by měl mít případný konflikt mezi těmito stranami zásadní dopad na podobu stranického systému. Posledním cleavage, které uvádí, jsou etnicky orientované regionalistické strany versus většinové, nacionalistické a centristické strany (Hloušek, 2000a: 375-376).

Klaus von Beyme jako nové cleavage uvádí konflikt mezi zastánci nového a starého režimu, které v sobě nese zárodky dalších konfliktů, jako je spor o ekonomické reformy apod., ale dále přebírá klasická cleavage a snaží se upozornit na specifika vztahující se na tento region. Za dominantní cleavage v tomto prostoru považuje *centrum x periferie*, z kterého navíc z nepříliš jasného důvodu vyčleňuje cleavage *centralismus x decentralismus*. Cleavage *církev x stát* označuje v tomto prostoru za etnicky a regionálně motivované, cleavage *město x venkov* ztratilo z důvodu masivní urbanizace za komunistického režimu na významu. Dále vyčleňuje cleavages mezi zastánci prozápadně orientované politiky a nacionalisty, zastánci liberalismu a byrokratického postoje či *materialismus x postmaterialismus*. Zároveň upozorňuje, že

---

² Tyto země po svém osamostatnění prošly érou modernizace a na sklonku 40. let 20. století již procházely jen lehce zpožděným vývojem oproti zemím západní Evropy. Z tohoto důvodu se zde ještě před nástupem komunistických režimů stihly vytvořit zřetelné obrysy rokkanovských cleavages (Hloušek, 2000a: 374).

všechna cleavages neexistují izolovaně vedle sebe, ale vzájemně se prolínají (Hloušek, 2000a: 376).

Maurizio Cotta dochází k podobným závěrům jako Klaus von Beyme. Jako iniciační cleavage celého procesu označuje spor mezi komunistickou stranou a její opozicí a tvrdí, že následný vývoj bude směsicí klasických cleavages a nových problémů, které s sebou přinesla transformace. Nakonec dojde k tomu, že po určité době klasická cleavages převáží (Hloušek, 2000a: 376-377).

Ryszard Herbut taktéž koncept cleavages neodmítá a tvrdí, že cleavages ve společnosti existují, ovšem kvůli minulému komunistickému režimu ještě neměli dostatek času se projevit a institucionalizovat do podoby politických stran. Pro první svobodné volby bylo podle Herbuta určující cleavage komunistická strana versus opozice a pro následné další volby se prosadí dvě základní cleavages *liberalismus x tradicionalismus* a *ekonomický liberalismus x etatismus* (Malek, 2010).

György Márkus se ve své práci věnoval především fázi bezprostředně po přechodu k demokracii a formuloval tři jím označené „cleavages přechodu“. Pro další etapy vývoje jsou tedy jeho závěry nepoužitelné. Za nejdůležitější cleavage označil Márkus spor mezi prozápadní orientací politiky a tradicionalismem, následovaný dle důležitosti cleavages *debolševizace x rebolševizace* a dle něj nejméně důležitým konfliktem *práce x kapitál* (Hloušek, 2000a: 377).

1.2.3. Konfliktní linie transformace

Možnosti aplikace teorie cleavages v postkomunistických zemích se v českém politologickém prostředí nejvýznamněji věnoval Vít Hloušek, jehož koncept konfliktních linií transformace si představíme v závěrečné podkapitole teoretické části.

Proces transformace dělí Hloušek na dvě části, během kterých probíhají procesy vytvářející cleavages buď shora jako úsilí politických stran o strukturaci stranických obcí, nebo zdola jako strukturace voličské obce do společenských skupin (Hloušek & Kopeček, 2005: 1-2).

První fáze ihned po nástupu demokracie se vyznačuje existencí jednoho signifikantního cleavage o povaze režimu mezi komunistickou stranou a opozicí, které v sobě nese zárodky dalších pozdějších cleavages. Toto cleavage zpravidla nepřetrvá

první svobodné volby, i když v některých případech může nějaký čas přežít v podobě diskuze postkomunistických a postfórovských stran o dekomunizaci, vyrovnání se s minulostí apod. (Hloušek & Kopeček, 2005: 2-3).

Ve druhé fázi pak dochází k diferenciaci cleavages. Klasická cleavages *církev x stát* a *město x venkov* v důsledku urbanizace a sekularizace v období komunistického režimu vymizela. Přetrvává zde cleavage *práce x kapitál*, které Hloušek v prostředí postkomunistických států označuje jako socioekonomickou konfliktní linii transformace (dále jen socioekonomické cleavage) a cleavage *centrum x periferie*, které označuje jako nacionalistickou konfliktní linii transformace (dále jen nacionalistické cleavage) (Hloušek, 2000a: 377-380).

Nabízí se otázka, proč je třeba definovat nové socioekonomické cleavage, a nelze zůstat u označení cleavage *práce x kapitál*. V prostředí postkomunistických států však nelze tuto problematiku redukovat pouze na konflikt mezi vlastníky a pracujícími, jelikož se sem promítají i další spory, např. o rychlost provedení privatizace, míra ekonomického liberalismu atd. Spíše než konflikt mezi vlastníky a pracujícími je to konflikt mezi „winners“ a „losers“ ekonomické transformace. Čím úspěšněji je ekonomická transformace provedena, tím více se pak toto cleavage blíží klasickému *vlastníci x pracující* (Hloušek & Kopeček, 2005: 4).

Hlavním rozdílem mezi nacionalistickým cleavage a rokkanovským klasickým cleavage *centrum x periferie* spočívá v tom, že nacionalistické cleavage v postkomunistických zemích má především etnickou nacionalistickou podobu, na rozdíl od klasického *centrum x periferie*, kde se jednalo především o ekonomický spor mezi centrem a periferií. Toto cleavage tedy vzniká na bázi identity. Jeho přítomnost může vzniknout na základě tří hlavních příčin. První z nich je přítomnost určitého minoritního etnika, či specifického regionu uvnitř státního celku, které vůči centrální vládě klade určité požadavky. Druhou z příčin může být existence sousedního národa, který je z historického i současného hlediska vnímán jako nepřítel či potenciální hrozba. Poslední možnou příčinou je existence sporu o podobu státu mezi nacionalisty, požadujícími silný národní etnický stát a zastánci spíše občanské konstrukce státu (Hloušek, 2000a: 378-380).

Stranické systémy, ve kterých převažuje socioekonomické cleavage jsou stabilnější, konsolidovanější a svojí podobou se více blíží stranickým systémům

západoevropských států. Naopak systémy, ve kterých převládá nacionalistické cleavage, tíhnou k nestabilitě, etnické otázky jsou kladeny nad podstatné ekonomické problémy, politika je více vyostřená a podoba stranického systému velmi proměnlivá (Hloušek & Kopeček, 2005: 7).

2. Estonsko

Nyní se již přesuňme k empirické části naší práce, kde se v případových studiích budeme postupně věnovat všem třem pobaltským státům. V úvodu každé kapitoly vždy zmíníme vývoj stranického systému země včetně krátkého období demokracie v meziválečných letech, díky čemuž budeme moci sledovat, zda současný systém vykazuje určité prvky kontinuity k tomuto období, a následně se budeme věnovat vývoji cleavages od počátku procesu obnovování státu přes pád socialistického panství až po současnost. Určující pro nás budou výsledky voleb do jednokomorových parlamentů těchto zemí.

Estonsko v průběhu 20. století prošlo velmi bouřlivým vývojem. Poměrně krátké období demokracie po skončení první světové války přešlo vinou své nestability v autoritativní režim, jehož éru přerušila až druhá světová válka, po níž se Estonsko „dobrovolně“ připojilo k SSSR a následovalo dlouhé období komunistické nadvlády. Nezávislé Estonsko se opět objevuje na mapě Evropy až v roce 1991 a stejně jako před ostatními postkomunistickými zeměmi před ním stála nelehká výzva v podobě demokratizačního procesu.

2.1. Stručná charakteristika vývoje stranického systému

Pro možnost zkoumání cleavages ve stranickém systému je nezbytná alespoň rámcová znalost jeho vývoje. Následující podkapitola se bude jen krátce věnovat vývoji stranického systému v meziválečném období a poté se již o něco obsáhleji zaměříme na období po pádu komunistického režimu, a to především na změny struktury stranického spektra po jednotlivých parlamentních volbách, kterých současné Estonsko zažilo již šest³.

2.1.2. Meziválečný multipartismus

Nezávislý estonský stát byl deklarován již 24. 2. 1918, *de iure* byl však státy Dohody uznán až v lednu 1921. Nově vzniklý politický systém lze charakterizovat jako nepřilíživě úspěšný pokus o fungující parlamentní demokracii. Extrémní parlamentarismus kombinovaný s velmi proporčním volebním systémem, ve kterém byl stát jedním volebním obvodem s pouze přirozenou 1% uzavírací klauzulí, způsoboval značnou

---

³ V letech 1992, 1995, 1999, 2003, 2007 a 2011.

fragmentaci parlamentu a z ní plynoucí nestabilitu vlád. Takovéto nastavení s atomizovaným stranickým systémem a navíc absentující funkcí prezidenta dávalo jen malé šance na vytvoření stabilního politického prostředí (Hloušek, 2002b).

Relativní stabilizaci systému přineslo zavedení 2% uzavírací klauzule v roce 1932, ovšem již od roku 1933 probíhaly ústavní změny, reagující na reálnou hrozbu komunistického totalitarismu, domácích fašistických hnutí a příznivců nacismu. Právě na popud fašistického *hnutí vapsů*⁴ byla na základě referenda přijata ústavní změna kumulující pravomoci do rukou nově vznikající funkce prezidenta. Popularita tohoto hnutí navíc umožňovala převzetí moci do jejich rukou ústavní cestou prostřednictvím prezidentských voleb. V reakci na to byl vyhlášen výjimečný stav, hnutí bylo rozpuštěno a Estonsko se vydalo cestou autoritativního režimu (Švec, 1996: 187-192).

Stranickému systému meziválečného multipartismu dominovala klasická agrární strana *Estonský svaz zemědělců* pod vedením Konstantina Pätsse. Ve středu se pak nacházela, na udržení vlivu protestantské církve ve veřejném životě a venkovské voliče zaměřená, *Křesťanská strana lidová* a centristická *Lidová strana* a *Strana práce*. Tyto tři strany se roku 1932 sloučily v *Národní stranu středu*, avšak tento projekt skončil neúspěchem. Na levici pak operovala *Sociálně demokratická strana*, od roku 1925 *Socialistická strana dělnická*, jejíž vliv postupně upadal. *Komunistická strana* byla roku 1924 po pokusu o puč rozbita. Zastoupení nacházely i minority v podobě *Ruské strany* a *Německo-švédské strany*. Po nástupu autoritativního režimu a zákazu politických stran z roku 1935 vznikla jediná zastřešující strana *Vlastenecká unie* (Hloušek, 2002b).

I přes deklarování neutrality bylo Estonsko roku 1940 okupováno sovětskými vojsky. Dne 21. 7. 1940 zažádalo o začlenění do SSSR, čemuž bylo 6. 8. 1940 „vyhověno“. Začalo dlouhé období komunistické nadvlády, přerušené pouze krátkým obdobím německé okupace v průběhu druhé světové války. Moci se ujímá jako státostrana *Estonská komunistická strana*, která po dobu padesáti let své nadvlády úspěšně pracovala na procesu sovětizace a likvidace estonské politické kultury (Pospíšil, 1999: 16-17).

---

⁴ Antidemokratické hnutí, původně nepolitický spolek bývalých bojovníků za svobodu a válečných veteránů, od roku 1932 se rychle fašizuje a udržuje styky i s nacistickým Německem (Švec, 1996: 190).

2.1.3. Vývoj po pádu komunistického režimu

Proces přechodu k demokracii neznamenal v případě Estonska pouze proces *state-building* ve smyslu budování politických institucí, ale i proces *nation-building*, budování samotného estonského národa. Celý přechod můžeme rozdělit do tří fází. První liberalizační fáze (1987-1991), ve které ještě hrála významnou roli reformující se komunistická strana, skončila vyhlášením nezávislosti 20. 8. 1991 a byla následována fází budování pluralitního systému (1991-1992), ve které vznikla nová ústava. Poslední fází probíhající od roku 1992 bylo profilování politického systému (Pospíšil, 2002a: 154-157).

Z hlediska stranického systému vznikly počátkem 80. let protostranické organizace v podobě ekologicky orientovaných občanských iniciativ vystupující proti sovětské exploataci země. Na této půdě se vytvářela část pozdější reformní elity. Důležitým datem bylo 13. 4. 1988, kdy vznikla zastřešující organizace pro mnoho skupin odporu typu fóra *Lidová fronta*, složená z velké části z reformních komunistů. V reakci na to se zformovala v červenci 1988 socialistická opozice v podobě tzv. *Interfrontu*. Vytvořila se nám tak osa, na jejímž jednom pólu se nacházel *Interfront*, usilující o zachování socialistického režimu, na druhém pólu radikální nacionalistické formace reprezentované především *Estonskou nezávislou národní stranou (ERSP)* a uprostřed jako mediátor a kompromisy hledající *Lidová fronta* (Lagerspetz & Vogt, 2004: 61-67).

Systém se vyznačoval i dualitou institucí, kde vedle sebe existoval *Nejvyšší sovět ESSR* a *Estonský kongres*, těleso vytvořené pro vyjednávání o nezávislosti. Výsledkem vzájemné komunikace bylo utvoření *Ústavodárného shromáždění*, kam každé toto těleso vyslalo 30 zástupců. To v roce 1992 vytvořilo novou ústavu a termín voleb byl stanoven na tentýž rok. Ještě před nimi zanikla *Lidová fronta* (Lagerspetz & Vogt, 2004: 61-67).

Jak již bylo řečeno, první svobodné volby do nově vzniklého jednokomorového 101 členného parlamentu *Riigikogu* se odehrály již roku 1992. Tyto volby měly dvě hlavní charakteristiky. První z nich je skutečnost, že prakticky všechny kandidující subjekty se identifikovaly jako pravicové, nebo středové. Vše, co tíhlo k levici, bylo totiž v důsledku komunistické minulosti společností odmítáno. Druhým charakteristickým rysem bylo vyloučení početné ruské menšiny z účasti v těchto

volbách. K urnám totiž mohli pouze tací, kteří disponovali estonským občanstvím, a to bylo po získání nezávislosti uděleno pouze těm, kteří byli jeho držitelé do 16. 6. 1940 a jejich potomkům. Vzhledem k přísným naturalizačním pravidlům pak první žadatelé mohli získat občanství až v roce 1993, čímž tedy byli z prvních voleb vyloučeni (Hrdličková, 2008: 89-92).

Volby skončily vítězstvím pravicové proreformně orientované formace *Vlast (I)* se ziskem 29 mandátů, která vytvořila vládu společně se sociální demokracií skrytou pod názvem *Umírnění (M)* a nacionalistickou (ERSP)⁵. Mimo vládní koalici zůstaly strany na druhém a třetím místě, tedy liberální *Estonská koaliční strana (KE)*, respektive populistická *Estonská strana středu (K)*. V parlamentu se pak nečekaně silně zastoupeny objevily i dvě antisystémové strany, *Nezávislí royalisté (SK)* a *Estonští občané (EK)*⁶. Celkově byla struktura parlamentu roztržštěná, když zde své zastoupení našlo hned devět subjektů (Hloušek, 2000b).

Rozpad vládní koalice kvůli sporům mezi (I) a (ERSP) a radikální ekonomické reformy, které sice vyústily v „ekonomický zázrak“, ale též v prohlubování sociální polarizace a regionální diferenciaci, vedly ke ztrátě důvěry občanů v politické strany. V tomto období se s určitou politickou stranou identifikovalo pouze 13 % občanů. V této souvislosti hovoří David Arter o tzv. antistranickém systému, který se vyznačuje nízkou volební účastí a volebním abstencionismem, negativní identifikací voličů a existencí tzv. antistran, které mobilizují své voliče prostřednictvím osobností a nikoliv programem. Volební systém personalizaci nahrával a navíc zvýhodňoval předvolební koalice, které se pak na půdě parlamentu rozpadaly na řadu subjektů, což zapříčiňovalo vysokou fragmentaci a z ní plynoucí nestabilitu vlád (Pospíšil, 2001).

Rok před volbami 1995 se odehrála poměrně podstatná změna vedoucí k pomalé koncentraci stranického spektra. Byl vydán zákon, dle něhož k tomu, aby mohla strana kandidovat v parlamentních volbách, musí mít alespoň 1000 členů a navíc straně, která se dvakrát po sobě nedostane na půdu parlamentu, je odebrána registrace (Hrdličková, 2008: 104-105). Volby skončily drtivou porážkou dosavadní vládní koalice. (I) a (ESPR) se před volbami sloučily v jeden subjekt *Vlasteneckou unii (IL)*

---

⁵ Zkratky jednotlivých stran budeme, vzhledem k jejich velkému množství, dále pro vizuální zpřehlednění textu uvádět v závorkách.

⁶ Podrobné výsledky všech estonských parlamentních voleb naleznete v příloze.

a získaly pouze 8 mandátů oproti minulým 39. Pád zaznamenali i (M), jejichž zisk mandátů se o polovinu snížil na šest. Drtivé vítězství s 41 mandáty zaznamenala (KE), která původně vytvořila vládní koalici s (K). Po korupčním skandálu lídra (K) Edgara Savisaara však vznikla vládní koalice (KE) s nově vzniklou *Estonskou reformní stranou (RE)*, která hned ve svých prvních volbách obsadila druhé místo se ziskem 19 mandátů. Poprvé se na půdě parlamentu objevila strana hájící zájmy rusofonního obyvatelstva v podobě *Estonské sjednocené lidové strany (EÜR)*.

Podstatné změny se odehrály i před volbami 1999. Dne 27. 10. 1998 vešla v platnost novela zákona, která korespondenční metodou umožňovala volit i estonským emigrantům, dne 17. 11. 1998 byly další novelou volebního zákona zakázány předvolební koalice. První posílilo pozici (IL), druhé pak bylo dalším podstatným krokem na cestě ke koncentraci stranického spektra (Pospíšil, 1999: 38-39). Vítězství zaznamenala (K), která však nebyla díky svému nulovému koaličnímu potenciálu schopna sestavit vládu. Tu vytváří pohodlnou většinou (IL), (RE) a (M). Velký propad zaznamenala (KE), která po minulém drtivém vítězství a 41 mandátech získala mandátů pouze sedm.

Volby 2003 by se daly označit jako protest voličů proti stávajícímu stavu politiky. Ze stran, které po volbách 1999 sestavily vládu, si své pozice udržela jen (RE). Pád zaznamenala jak (IL), tak (M). Navíc se na estonské politické scéně objevila nová pravicová a konzervativní strana *Unie pro republiku – Res Publica (RP)*, kritizující korupční tendence ostatních stran (Lagerspetz & Vogt, 2004: 68). Tento nový subjekt obsadil druhé místo se ziskem 28 mandátů. Vítězství znovu zaznamenala (K), ale díky její pozici v izolaci opět vládu nesestavovala. Z parlamentu zmizela prorusky orientovaná (EÜR).

Ve volbách 2007 zvítězila (RE) následovaná (K). Na propad v minulých volbách reagovala (IL), která se v roce 2006 sloučila s (RP) v nový subjekt *Vlastenecká unie a Res Publica (IRL)*. Ve stejném roce též došlo k přejmenování (M) na *Sociálně demokratickou stranu (SDE)*, která obsadila čtvrté místo. Shodně po šesti mandátech získala *Estonská strana zelených (ER)* a venkovsky a regionálně orientovaná *Estonská lidová unie (ERL)*.

K výrazné koncentraci došlo po volbách 2011, kdy si mandáty mezi sebe poměrně rovnoměrně rozdělily pouze 4 strany: (RE) – 33 mandátů, (K) – 26 mandátů,

(IRL) – 23 mandátů a (SDE) – 19 mandátů. Přes 5% uzavírací klauzuli se nepřehoupla jak (ER), tak (ERL).

2.2. Obecná charakteristika stranického systému

Estonský stranický systém prošel od pádu komunistického režimu vývojem, který můžeme označit jako stabilizaci. Zpočátku se stejně jako velká většina postkomunistických zemí potýkal s problémy, jako volatilita, negativní identifikace voličů či velká fragmentace parlamentu. Ve všech těchto ukazatelích však Estonsko vykazuje zlepšující se výsledky.

Za použití *Pedersenova indexu*⁷ můžeme pozorovat, že hodnota volatility ve volbách 1995 z hodnoty 27,3 klesla až na současných 11,6 u voleb 2011. Z hlediska fragmentace parlamentu se Estonsko nepoučilo z případu meziválečného extrémního multipartismu a i po pádu komunistického režimu se vinou volebního systému ustavil extrémní multipartismus. Díky jeho úpravám a zákonu o politických stranách se však Estonsku podařilo stranický systém stabilizovat až na současnou podobu, kdy mají v parlamentu své zástupce pouze čtyři politické strany. I 20% průměr důvěry v politické strany mezi léty 2004-2010 je výrazně vyšší oproti ostatním zemím v regionu – Lotyšsko 6 %, Litva 9 % (Saarts, 2011: 88-90).

Z ideologického hlediska se většina stran z důvodu komunistické minulosti snaží profilovat jako středová, či pravicová. Polarizace stranického spektra slábne. Zpočátku byla politika založena spíše na osobnostech než na programech, ale v posledních letech se již většina stran snaží ideologicky vyprofilovat. S výjimkou voleb 1992 se v systému nevyskytují žádné relevantní antisystémové strany. Exkomunistická *Estonská demokratická strana práce* představuje pouze marginální uskupení (Hrdličková, 2008: 104-105).

---

⁷ Pedersenův index je využíván k výpočtu volatility.

$$V = \frac{1}{2} \sum |p_{it} - p_{it-1}|$$

Proměnná p_{it} představuje zisk politické strany ve volbách t v procentech. Proměnná p_{it-1} pak představuje zisk téže strany ve volbách předchozích. Index dosahuje hodnot od 0 (všechny strany v obou volbách měli stejnou podporu) až do 100 (podporu získaly pouze nové strany).

2.3. Vývoj a současná cleavages

Nyní se již s ucelenou představou o podobě a vývoji estonského stranického systému můžeme zaměřit na problematiku cleavages. Naším cílem bude identifikovat, či vyvrátit přítomnost dvou cleavages pro postkomunistické země, které formuloval Vít Hloušek, tedy nacionalistické cleavage a socioekonomické cleavage a též zbývající dvě klasická rokkanovská cleavages *město x venkov* a *církev x stát*. Případně se zaměříme ještě na další otázky, které mají sílu polarizovat estonské stranické spektrum.

Existence nacionalistického cleavage souvisí především s přítomností rozsáhlé rusofonní minority na území Estonska. V roce 1934 představovali Rusové pouze 8,2 % populace a v kombinaci s kvalitní a reálně uplatňovanou menšinovou politikou nehrálo toto cleavage v meziválečném období významnou roli. Zlom nastává v roce 1945, kdy byla v souvislosti s nástupem komunistického režimu řada Estonců ze země deportována a docházelo k účelovému „importu“ Rusů na estonské území. Jako vrchol můžeme označit rok 1989, kdy neestonské obyvatelstvo tvořilo 38,5 % populace. Teritoriálně je tato skupina obyvatel lokalizována především v urbánních částech země buďto přímo v Tallinnu, nebo v severovýchodní části v městech Narva či Kohtla-Järve. Zastávají zde především dělnické a technické profese. K roku 2010 čítala ruská populace v Estonsku 342 379⁸ osob, tj. 37,1 % (Hloušek, 2000b).

Estonská menšinová politika navíc toto cleavage výrazně prohlubovala. Skutečnost, že po zisku nezávislosti bylo uděleno estonské občanství jen těm, kteří jím disponovali před rokem 1940 a jejich potomkům v kombinaci s faktem, že jak pasivním, tak aktivním volebním právem mohli disponovat pouze estonští občané, vyloučila rusofonní menšinu z možnosti jakkoliv participovat na politice nově vzniklého státu. I díky přísným naturalizačním kritériím tak v 90. letech z takřka půlmilionové ruské minority disponovalo občanstvím 100 000-150 000 osob, někteří měli alespoň občanství ruské, ale až 220 000 osob nemělo občanství žádné. Koncem 90. let se však Estonsko vydalo cestou vstřícné politiky vůči rusofonní menšině a nově vzniklými programy na ochranu minorit a jejich kultur a výrazným zmírněním naturalizačních kritérií odstartovali novou etapu postupného oslabování nacionalistického cleavage (Lagerspetz & Vogt, 2004: 75-77).

---

⁸ Data ze Statistical Yearbook of Estonia 2011.

Pojďme se podívat na odraz nacionalistického cleavage v podobě stranického systému. Ještě před získáním nezávislosti toto cleavage splývalo s cleavage o budoucí podobě režimu v podobě ruského *Interforontu* a na druhém pólu skupinou nacionalistických estonských stran v čele s (ERSP). Jak již bylo uvedeno, z prvních svobodných voleb bylo rusofonní obyvatelstvo prakticky vyloučeno, avšak cleavage se přesunulo dovnitř estonských stran do problematiky postoje vůči rusofonní minoritě a ochoty zahrnout rusofonní obyvatelstvo do politiky (Hloušek, 2000b).

Z tohoto hlediska můžeme rozdělit strany do tří hlavních skupin. Strany, které hájí zájmy menšin a prosazují stát dvou oficiálních národů se značnou mírou autonomie (1), nacionalistické strany (2) a strany umírněné a kompromisní (3) (Hloušek, 2005: 596).

Do první skupiny můžeme jednoznačně zařadit radikální *Ruskou stranu Estonska (VEE)*, která se však samostatně nikdy na půdě parlamentu neprosadila, a pragmatičtější (EÜRP). Tato strana se v parlamentu poprvé objevila po volbách 1995, kdy získala 6 mandátů. Tento výsledek zopakovala i ve volbách 1999, avšak ve volbách 2003 získala pouze 2,2 % hlasů a zůstala za 5 % klauzulí. Od této doby mizí ruský nacionalismus z půdy estonského parlamentu. (EÜRP) byla na rozdíl od (VEE) pragmatickou etnicky orientovanou stranou, která usilovala o omezení naturalizačních kritérií a zjednodušení procesu získávání občanství pro rusofonní obyvatelstvo, zrušení jazykových zkoušek či obnovení výuky v ruštině na středních a vysokých školách.

Jako zástupce opačného pólu, tedy estonského nacionalistického, se ve stranickém systému profilovala (ERSP). Ani toto uskupení však na estonské politické scéně dlouhodobě samostatně nevydrželo. Ve volbách 1992 získala (ERSP) 10 mandátů, avšak již pro následující volby se pod hrozbou nepřekročení uzavírací klauzule dobrovolně sloučila s (I) a ve společném svazku s (IL) vydržela až do roku 2006, kdy se i tato formace opět slučuje, tentokrát s (RP) v nově vznikající (IRL).

Ostatní strany estonského parlamentu zaujímají k postavení ruské minority více, či méně kompromisní stanovisko, kdy platí, že strany na pravici, především (IRL) jsou spíše „proestonsky“ orientované, a naopak vzhledem k dělnickým a technickým profesím rusofonních obyvatel získávají strany blíže k levici (SDE) větší úspěchy mezi minoritami. Svou oportunistickou a populistickou rétorikou si nejvíce hlasů mezi rusofonním obyvatelstvem jasně získává (K) (Toomla, 2005: 143).

Pokud bychom chtěli zhodnotit význam nacionalistického cleavage ve stranickém systému Estonska, dojdeme k závěru, že jeho vliv postupem času klesal a v současné době je jeho účinek na polarizaci politiky velmi malý. V průběhu let ze systému vymizely obě nacionalisticky orientované strany a i v dobách, kdy na půdě parlamentu působily, nebyly jejich volební zisky nijak závratné. Hlasy rusofonního obyvatelstva navíc nejsou nijak koncentrované do určité strany, naopak všechny současné relevantní strany jsou schopny je více, či méně získávat.

S postupným oslabováním nacionalistického cleavage pomalu mizí ze stranického systému jedna z identifikačních os a hlavním těžištěm se stává socioekonomické cleavage a identifikace stran na ose levice-pravice (Hloušek, 2000b). Na levici již dnes můžeme zařadit (SDE), i když její pozice z programového hlediska byla v minulosti problematická, a do levého středu (K). Na pravici pak působí liberální (RE) a konzervativní (IRL). Poměr mezi těmito dvěma bloky je poměrně vyrovnaný, když (SDE) a (K) mají v současné době dohromady v parlamentu 45 zástupců a (RE) s (IRL) 56 poslanců a společně tvoří i vládní koalici.

Jak již bylo zmíněno, pozice (SDE) nebyla ve stranickém systému Estonska tak jasná, jak by se dle názvu zdálo. Sama se sice deklarovala jako levicová, ovšem její program byl lehce „schizofrenní“. Vedle snahy zavádět instrumenty sociálního státu se totiž v jejím programu objevovala i podpora radikálních ekonomických reforem, privatizace, decentralizace apod. V systému tak hráli roli jakýchsi „pravicových socialistů“. S ukončováním hlavních transformačních ekonomických reforem se strana pomalu přesouvala stále více doleva a dnes již programově míří ke klasickým sociálně demokratickým stranám západního typu (Hrdličková, 2008: 106-107).

Jako středolevou stranu jsme zařadili (K), ovšem spíše než z hlediska programu jsme tak učinili proto, že se strana sama jako středolevá deklaruje. Její program je totiž poměrně ideologicky nevyhraněný, oportunistický a populistický se směsí sociálně demokratických a liberálních idejí (Pospíšil, 2002a: 167-168). Hlavním motivem k zařazení této strany spíše do levé části stranického spektra pro nás byla (mimo samotné identifikace strany) její voličská základna, kdy svou rétorikou získává hlasy především u důchodců, nižších příjmových skupin a také, jak již bylo řečeno výše, u především dělnicky založené rusofonní menšiny.

Na pravici se pak pohybují dvě strany, usilující o stejného voliče. (RE) je asi nejčitelnějším subjektem na estonské politické scéně. Jedná se o klasickou liberální stranu, která prosazuje jen minimální roli státu ve veřejném životě. V jejím programu nalezneme pro liberální strany typické body, jako je reforma důchodového pojištění v soukromý pojišťovací systém, školné na vysokých školách, liberalizace ekonomiky apod. (Hloušek, 2005: 599). (IRL) pak představuje konzervativní svazek dříve samostatných stran – křesťansko-demokraticky orientované (IL) a liberálně-konzervativní (RP).

Ve stranickém systému Estonska se nám potvrzuje i teze Víta Hlouška, tvrdící, že systémy, ve kterých převládá socioekonomické cleavage, jsou stabilnější než ty, ve kterých převládá cleavage nacionalistické. Původně nestabilitou trpící systém se postupem času ustálil do současné stabilizované podoby umírněného multipartismu bez dominantní strany.⁹ Dokladem stability může být i fakt, že premiér Andrus Ansip (RE) zastává tuto funkci již od roku 2005 a řadí se mezi premiéry, kteří ve své funkci působí nejdéle v Evropě.

Cleavage *město x venkov* bylo určující pro podobu stranického systému v meziválečných letech. Působila zde silná agrární strana, jejíž zisk nikdy neklesl pod 20 % a proti ní liberálně-centristické strany a dělníky z měst zastupující sociální demokracie (Hloušek, 2002b). Zástupcem tohoto cleavage byla po pádu komunistického režimu (ERL). Její program byl zaměřen na venkovské a zemědělské obyvatelstvo, odkud také pocházely i dvě třetiny jejich voličů, a našli bychom zde body, jako protekcionistická opatření u zemědělských produktů, decentralizace, a vzhledem k zemědělské politice byla tato strana též velkou odpůrkyní vstupu Estonska do EU. Ve volbách 1999 získala (ERL) sedm mandátů, roku 2003 dokonce 13. Pak však následoval pád, ve volbách 2007 jen šest mandátů a v roce 2011 zůstala (ERL) hluboko pod hranicí uzavírací klauzule a možnost jejího návratu na půdu parlamentu není pravděpodobná.

Cleavage *církev x stát* nebylo významné v meziválečné éře a stejně tak tomu je i po pádu komunistického režimu. Estonská společnost je velmi sekulární, což je zapříčiněno převládajícím protestantským vyznáním. A jak jsme již zmínili v teoretické

---

⁹ Je ovšem třeba poznamenat, že oslabení nacionalistického cleavage není jediným důvodem stabilizace estonského stranického systému. Dále ke stabilizaci výrazně přispěly reformy volebního systému a zákonu o politických stranách z 90. let, vedoucí ke koncentraci stranického spektra.

části, v zemích s převládajícím protestantstvím je vliv cleavage *církev x stát* jen marginální (Toomla, 2005: 139).

Další cleavages, pokud akceptujeme Inglehartův přechod k postmateriálním hodnotám, můžeme hledat v otázkách životního prostředí a vstupu do EU. V roce 2007 se do parlamentu dostala strana zelených, ve volbách 2011 se jí však úspěch nepodařilo zopakovat a jen čas ukáže, zda se strana vznášející takovouto tematiku dokáže do parlamentu probojovat zpět. Vstup do EU vyvolával ve společnosti spíše odmítavá stanoviska a byl vnímán jako projekt elit, avšak všechny velké a relevantní strany se vyslovily pro vstup. Odmítavý postoj měly jen některé subjekty s minimálním vlivem (Lagerspetz & Vogt, 2004: 77-79).

3. Lotyšsko

Stejně jako Estonsko i Lotyšsko prošlo v průběhu 20. století velmi dynamickým vývojem, ve kterém můžeme spatřovat řadu analogií s jeho severním sousedem. Nepříliš stabilní multipartismus zde byl vystřídán autoritativním režimem (dokonce ve stejném roce). Následně vzal Lotyšsko pod svá „ochranná křídla“ Sovětský svaz, z jehož nadvlády se země vymanila až počátkem 90. let. Od této doby též můžeme datovat počátek procesu budování demokratického systému.

Metodologický postup identifikace cleavages ve stranickém systému Lotyšska bude obdobný jako v druhé kapitole. Po obecné charakteristice systému, jeho vývoje a interpretace volebních výsledků se na základě získaných informací pokusíme identifikovat základní celavages ovlivňující lotyšskou politiku. Již zběžný pohled na výsledky doposud konaných voleb napovídá, že tento úkol zde bude poněkud obtížnější vzhledem k výrazně nižšímu stupni konsolidovanosti oproti předchozí zkoumané situaci v Estonsku.

3.1. Stručná charakteristika vývoje stranického systému

Cílem následující podkapitoly bude seznámit čtenáře s alespoň rámcovým vývojem stranického systému a volebními výsledky v Lotyšsku. Pro další analýzu je to téměř nezbytné, jelikož lotyšský stranický systém se vyznačuje častým slučováním a zanikáním politických stran. Prakticky na denním pořádku je zakládání nových stranických subjektů těsně před volbami. Pokusíme se tedy zpřehlednit komplikovanou situaci na půdě parlamentu a vyzdvihnout ty nejdůležitější subjekty, kterými se budeme dále zabývat. Opět začneme krátkou zmínkou o podobě stranického systému v meziválečném období a následně se již budeme plně věnovat jeho podobě po pádu komunistického režimu.

3.1.2. Meziválečný multipartismus

Lotyšsko vyhlásilo svoji samostatnost 18. 11. 1918. Dle ústavy vznikl systém, jehož středem dění je parlament. Nepříliš šťastně zvolený velmi liberální volební zákon však zapříčinil stejně jako v Estonsku vysokou fragmentaci tohoto tělesa, kdy počet stran v parlamentu v průběhu let neustále rostl. V roce 1922 kandidovalo 88 stran, 46 jich uspělo, v roce 1925 kandidovalo 141 stran a 48 prošlo do parlamentu,

nejextrémnější situace pak nastala po volbách 1931, kdy se na půdě parlamentu prosadilo dokonce 57 subjektů (Rakovský, 1999: 154-156).

Stranický systém té doby můžeme rozčlenit na 5 základních bloků, sociálně demokratický blok, reprezentovaný nejsilnější stranou *Sociální demokracií*, agrární blok, reprezentovaný sice slabší, avšak díky vyššímu koaličnímu potenciálu téměř nepřetržitě ve vládě působícím *Zemědělským svazem* a dále pak slabší bloky, jako liberálně-středový, orientovaný na obyvatelstvo ve městech, křesťansko-nacionální a blok národnostních menšin. Z výše uvedeného je patrné, že se v meziválečném období formovaly všechny klasické rokkanovské cleavages (Hloušek, 2002b).

Na rozdíl od Estonska, přišel v Lotyšsku autoritativní režim ne jako reakce na extremistická hnutí, ale jako důsledek neefektivnosti a neakceschopnosti fragmentovaného parlamentu a neméně pak i jako důsledek hospodářské krize. Vzhledem k znechucenosti veřejnosti nad stavem parlamentarismu se akce setkala s veřejnou podporou. Převrat se uskutečnil v noci z 15. na 16. 3. 1934 pod vedením hlavy *Zemědělského svazu* Kárlise Ulmanise, který rozpustil politické strany a ujal se vlády pomocí dekretů. Tato etapa dějin skončila sovětskou okupací a následnou vynucenou žádostí o vstup do SSSR z 21. 7. 1940, které je 5. 8. 1940 „vyhověno“ (Švec, 1996: 181-183).

Po etapě druhé světové války a okupaci německými vojsky se Lotyšsko znovu stává součástí SSSR. V čele systému stál *Nejvyšší sověť Lotyšské socialistické republiky* a *Lotyšská komunistická strana (LKP)*, která byla vykonavatelem rozhodnutí z Moskvy. Vedle (LKP) v systému navíc fungoval ještě *Zemědělský svaz*, který byl svazkem ostatních stran, fungujících v meziválečném období, ovšem jednalo se pouze o satelitní stranu (LKP). Stejně jako v Estonsku probíhal i v Lotyšsku tvrdý proces rusifikace (Hricová, 2008: 133-134).

3.1.3. Vývoj po pádu komunistického režimu

Lotyšská cesta k nezávislosti vykazovala řadu společných znaků s procesem v Estonsku. Analogicky zde byly v 80. letech nositeli odporu a nesouhlasu se stávajícím režimem různá ekologická hnutí a iniciativy, na jejichž základě postupem času vyrostlo široké uskupení typu fóra, v případě Lotyšska *Lotyšská lidová fronta (LTF)*. Stejně jako v Estonsku byla tato formace tvořena převážně reformními komunisty a bývalými členy

ekologických iniciativ a zastávala postoj umírněného a postupného přechodu k nezávislosti. Taktéž zde nalezneme i oba extrémní názorové proudy, kdy obhájcem ruské populace a zastáncem setrvání v SSSR byl *Interfront* a naopak na radikálním lotyšském nacionalistickém pólu vznikla *Lotyšská národní konzervativní strana (LNNK)*¹⁰ (Šedo, 2000).

Na jaře 1990 vznikl *Lotyšský národní kongres* volený pouze lotyšskými občany, jehož prioritou je co nejrychlejší dosažení nezávislosti. Ve stejném roce získali zástupci (LTF) 2/3 mandátů ve volbách do *Nejvyššího sovětu* a v cestě k nezávislosti Lotyšska již prakticky nic nestálo. Ta byla s konečnou platností oficiálně vyhlášena 21. 8. 1991 (Hricová, 2008: 134-136).

První volby do stočlenného lotyšského parlamentu (*Saeima*) se uskutečnily v roce 1993, tedy nejpozději ze všech pobaltských států. Toto zpoždění bylo zapříčiněno dlouhou diskuzí a hledáním shody nad tím, kdo všechno získá lotyšské občanství, a tedy se bude moci zúčastnit voleb. Nakonec zvítězil stejný, vůči rusofonní populaci restriktivní model jako v Estonsku, kdy bylo státní občanství uděleno těm, kteří lotyšským občanstvím disponovali k 17. 6. 1940 a jejich potomkům. Stejně jako v Estonsku byl tedy velmi rozsáhlý segment rusofonního obyvatelstva vyloučen z volebního procesu (Hricová, 2008: 134-136).

Právě otázka občanství se stala hlavním tématem voleb 1993. Jasně vítězství však zaznamenalo uskupení, které naopak primárně vznášelo ekonomická témata, *Lotyšská cesta (LC)*, formace složená především z výrazných osobností lotyšské politiky, které spojovala právě vůle po ekonomických reformách (Runcis, 2008). S 36 mandáty se (LC) stala jasným vítězem voleb. Druhé místo se získala s 15 mandáty nacionalistická (LNNK). *Strana jednoty lidu (TSP)* získala na třetím místě jen o dva mandáty méně. Jednalo se o stranu hájící zájmy rusofonního obyvatelstva, prosazující udělení občanství všem bez ohledu na původ. Nejednalo se však vůči Lotyšsku o stranu antisystémovou (podporovala vznik nezávislého Lotyšska). Více jak deset mandátů se ještě podařilo získat agrárnímu *Lotyšskému zemědělskému svazu (LZS)*, který odkazoval svůj původ k *Zemědělskému svazu meziválečného období*. Na pozdní termín konání voleb doplatila (LTF), jejíž potenciál se již po dvou letech

---

¹⁰ Tehdy ještě pod názvem *Lotyšské národní hnutí za nezávislost (LNNK)*.

nezávislosti rozplynul, a se ziskem pouze 2,6 % naprosto propadla (Hloušek, 2005: 594-595).

Nepřehledná situace po volbách 1993 zapříčiněná rozpadem původních osmi subjektů na menší frakce vyústila v předčasné volby roku 1995. Ty však řešení nepřinesly. Do parlamentu se totiž dostalo ještě více stran, přesněji devět. Dominantním tématem byly socioekonomické otázky, což bylo dáno bankovní krizí a vysokou mírou nezaměstnanosti. Výraznou porážku utrpěly strany úspěšné v minulých volbách, což je obecně jeden z rysů všech lotyšských voleb. (LC) ztratila 19 mandátů, (LNNK) a (TSP) sedm mandátů a (LZS) čtyři mandáty. Úspěch zaznamenaly populistické strany. Vítězem se stala *Demokratická strana „Hospodář“¹¹* (DPS), levicově zaměřená populistická strana hlásající boj proti korupci a mafiánským praktikám. Na třetím místě za oslabenou (LC) se umístilo *Národní hnutí za Lotyšsko – Zigeristova¹² strana* (TKL), extrémně pravicová strana s populistickou a antikomunistickou rétorikou, která svůj úspěch postavila na přímém kontaktu s voliči, nerealistických slibech a teatrálních darech chudým (Rakovský, 1999: 174). Se 14 mandáty zaznamenala úspěch i nacionalistická formace *Za vlast a svobodu* (TB). Výsledkem této nepřehledné situace bylo několik vlád, ve kterých bylo zastoupenou až sedm subjektů pod vedením nestraníka Andrise Škéleho.

Určitým příslibem stabilizace a koncentrace byly volby 1998, kdy se do parlamentu dostalo pouze 6 subjektů, navíc zmizela jak (DPS), tak (TKL). Zvítězila nově vzniklá *Lidová strana* (TP) založená Andrisem Škélem, který využil znechucené nálady veřejnosti nad stávajícími stranami a nabídl alternativu. Své pozice si zpět získala (LC) – 21 mandátů a (TSP) – 16 mandátů. Třetí místo obsadilo nově vzniklé spojení nacionalistických formací *Za vlast a svobodu – Lotyšská národní konzervativní strana* (TB/LNNK). Poprvé se na půdě parlamentu objevila klasická sociální demokracie v podobě *Lotyšské sociálně demokratické strany dělnické* (LSDSP), která hned napoprvé získává 14 mandátů. Z parlamentu se vytratila agrární (LZS).

Stabilizace stranického systému se ve volbách 2002 nepotvrdila. Na půdu parlamentu sice opět proniklo pouze šest subjektů, avšak první dvě místa a dohromady

---

¹¹ Název strany „Hospodář“ odkazuje k meziválečnému autoritativnímu režimu Kárlise Ulmanise, který byl přezdíván „Hospodářem Lotyšska“.

¹² Jedná se o stranu stojící a padající se svým předsedou Joachimem Zigeristem. Analogii můžeme spatřovat v českých podmínkách v podobě SPR-RSČ Miroslava Sládka.

více jak polovinu mandátů získaly dvě nově vzniklé strany. Vítězí *Nová doba (JL)*, uskupení programově velice blízké (TP), vzniklé těsně před volbami, opět nabízející především alternativu a boj s korupcí. Druhý nejvyšší počet mandátů získalo spojení několika menších prorusky orientovaných subjektů *Za lidská práva a jednotné Lotyšsko (PCTVL)*, následované třetí (TP). Na půdu parlamentu se vrátila (LZS), který se po minulém neúspěchu spojila se stranou zelených do formace *Unie zelených a zemědělců (ZZS)*. Na 10 mandátů si oproti minulým volbám polepšila křesťansko-demokratická *Lotyšská první strana (LPP)*. Obrovský propad zaznamenala pouze se sedmi mandáty (TB/LNNK). Poprvé od zisku nezávislosti v parlamentu chyběla (LC).

Ve volbách 2006 poprvé zvítězila strana, která se již v minulosti z triumfu radovala. Konkrétně (TP) zopakovala svůj úspěch z roku 1998 a získala 23 mandátů. Následovala (ZZS) a (JL) shodně s 18 mandáty. Na čtvrtém místě se s 17 mandáty umístil nový subjekt vzniklý spojením menších levicových, proruských stran a poslanců odstěpených od (PCTVL) *Harmonický střed (SC)*. Deset mandátů získalo nové spojení (LPP/LC). Polepšit si nedokázala (TB/LNNK), rozpadla se (PCTVL), která z minulých 25 mandátů nyní získala pouze šest.

Volby 2010 potvrdily trend vzniku nových stran těsně před volbami, kdy *Jednota (V)* dokonce s 33 mandáty zvítězila. Jednalo se o uskupení středoprávních stran včetně (JL) vzniklé jako protiváha k (SC). S 29 mandáty následovala právě (SC), s 22 mandáty (ZZS) a shodně s osmi mandáty (TB/LNNK) a (LPP/LC). Došlo tedy ke koncentraci stranického spektra pouze na pět stran v parlamentu.

Toto uspořádání však trvalo pouze půl roku. Vzhledem ke korupční aféře a odmítnutí parlamentu zbavit imunity předsedu uskupení (LPP/LC) Ainarse Sleserse se prezident Valdis Zatlers rozhodl vypsát referendum o rozpuštění parlamentu. K tomu skutečně dochází a na podzim 2011 se tedy konaly další volby (Deloy, 2011). Zvítězila se 31 mandáty (SC) následovaná s 22 mandáty *Zatlersovou reformní stranou (ZRP)*, založenou opět těsně před volbami bývalým prezidentem Zatlersem po jeho neúspěchu v obhajobě prezidentského mandátu. 20 mandátů získala (V), na 14 mandátů si polepšila (TB/LNNK), naopak ztratila (ZZS) s pouze 13 mandáty. Na korupční aféru v očích veřejnosti doplatila (LPP/LC), která se ziskem pouze 2,4 % parlament opustila.

3.2. Obecná charakteristika stranického systému

Problémem zkoumání lotyšského stranického systému je jeho nekonsolidovanost. Stranické subjekty jsou nestabilní, ideologicky příliš nevyhraněné, často vznikající těsně před volbami pouze za účelem nabídnutí alternativy a využití protestního hlasování lotyšského voliče. Z doposud sedmi lotyšských voleb vzešlo hned šest různých vítězů. Dvakrát se podařilo uspět jen (TP) v letech 1998 a 2006. Z těchto šesti vítězů navíc čtyři z nich byly strany, které vznikly těsně před volbami. Naopak strany úspěšné v jedněch volbách v následujících propadají, mnohdy až pod hodnotu volební klauzule. Z této nepřehlednosti následně plyne neustálenost vzorců chování stran při tvorbě vlád, kdy jsou koalice mnohdy tvořeny z formací, které se v řadě otázek rozcházejí. Pokud toto všechno sečteme, je nasnadě, že lotyšský volič se v tomto prostředí jen těžko orientuje, je znechucen a v dalších volbách dává přednost protestnímu hlasování pro nějaký nový subjekt, slibující alternativu a stabilitu.

Pedersenův index volatility nabývá v lotyšském prostředí pochopitelně vysokých hodnot, kdy se ve volbách 1995, 1998 a 2002 přehoupl přes hodnotu 40, což znamená, že téměř polovina lotyšských hlasů putovala k jiné straně než ve volbách minulých. Nejnižší hodnota byla zaznamenána ve volbách 2006 – 13,4. Tento pozitivní trend se v následujících volbách nepotvrdil a index se rapidně vyšvihl až na hodnotu 36. Příslibem do budoucnosti může být jeho opětovné snížení v předčasných volbách 2011 na 28,7 (Saarts, 2011: 88-90).

3.3. Vývoj a současná cleavages

Při identifikaci cleavages v lotyšském stranickém systému budeme postupovat stejně jako v případě Estonska. Postupně se zaměříme na nacionalistické cleavage, socioekonomické cleavage, cleavage *město x venkov*, *církev x stát* a pokusíme se identifikovat lotyšské politické strany, které se na základě těchto témat na půdě parlamentu profilují.

Příliv ruského obyvatelstva do Lotyšska započal po sovětské okupaci ve 40. letech 20. století. Zatímco v roce 1935 zaujímali Lotyši v etnickém složení země 77 %, v roce 1989 dosáhla ruská imigrace vrcholu a Lotyši se s pouhými 52 % stali téměř menšinou (Runcis, 2008). Po získání nezávislosti se podíl rusofonního obyvatelstva začal z důvodu jejich odchodu ze země snižovat a k roku 2011 tvoří Lotyši 62 %

populace země. K ruské národnosti se hlásí 27 %. Dalšími minoritami jsou Bělorusové, Ukrajinci či Poláci, ale jejich podíl dosahuje pouze jednotek procent¹³.

Na takto výrazný podíl minorit samozřejmě musela reagovat i lotyšská politická scéna. Diskuze o udělení státního občanství, která způsobila pozdní konání prvních voleb, vyústila v závěr, že občanství bylo uděleno jen těm, kteří jím disponovali k 17. 6. 1940 a jejich potomkům. Tímto bylo z participace na prvních volbách vyloučeno přibližně 46 % obyvatel země! Navíc naturalizační kritéria byla velmi obtížná, zahrnující např. pobyt 16 let v Lotyšsku a absolvování zkoušky z obtížného lotyšského jazyka. Tyto restriktivní podmínky vyvolaly mezinárodní tlak, který vyústil v revizi zákona o občanství v roce 1994. Ten stanovil tzv. „model oken“, který počítal s postupnou naturalizací věkových skupin¹⁴. Systém se nakonec ukázal jako neefektivní. I když se jednalo pouze o zkoušku z jazyka a historie, jen málo lidí prošlo sítím a velká část dala raději přednost ponechání si ruského občanství, nebo neměla občanství žádné. Vstřícným krokem, který odstartoval další programy integrace a ochrany menšin, byl zákon z roku 1998 udělující občanství všem narozeným na území Lotyšska v období po získání nezávislosti. Tento zákon byl předložen k referendu a byl úspěšně schválen (Rakovský, 1999: 188-190). Po zmíněném referendu se též upouští od „modelu oken“ a k naturalizaci je připuštěn kdokoli. Navíc je roku 2001 výrazně redukován poplatek za možnost přistoupení k naturalizačnímu procesu, který byl mnohdy překážkou pro k nižším vrstvám patřící rusofonní obyvatelstvo (Smith-Sivertsen, 2004: 102-104). K roku 2011 již disponovalo státním občanstvím 84 % obyvatel¹⁵.

Nacionalistické cleavage tedy vzniká na základě postoje stran k otázce státního občanství. Obecně můžeme říci, že levicové strany jsou spíše proruské a prosazují zmírnění naturalizačních kritérií a vstřícný postoj vůči rusofonní populaci. Naopak strany pravicové jsou více protekcionistické a ochraňují zájmy a privilegia lotyšského segmentu (Hricová, 2008: 138).

---

¹³ Latvijas Statistika: *Population Census 2011 – Key Indicators*, dostupné na <http://www.csb.gov.lv/en/statistikas-temas/population-census-2011-key-indicators-33613.html>, 20. 2. 2012.

¹⁴ Roku 1995 skupina 16 – 21 let, 1996 skupina 16 – 26 let, 1997 skupina 16 – 31 let atd.

¹⁵ Latvijas Statistika: *Population Census 2011 – Key Indicators*, dostupné na <http://www.csb.gov.lv/en/statistikas-temas/population-census-2011-key-indicators-33613.html>, 20. 2. 2012.

Mezi strany hájící zájmy lotyšského obyvatelstva můžeme jednoznačně zařadit (TB) a (LNNK), jejichž protiruská rétorika ještě zesílila jejich spojením před volbami 1998, ovšem ne ve smyslu diskriminace rusofonního obyvatelstva, ale spíše pozitivní podpory lotyšské většiny (Rakovský, 1999: 178-179). Jedná se o uskupení nacionálně konzervativní se stabilním elektorátem¹⁶, které např. iniciovalo výše zmiňované referendum o státním občanství v roce 1998. Ze stabilních aktérů lotyšské politiky sem můžeme počítat i (ZZS) a to především díky segmentu strany zelených, kteří se řadí mezi nejpravicovější v Evropě a prezentují se svým extrémním pravicovým postojem v otázkách nabývání státního občanství (Hricová, 2008: 147). Protiruským postojem se prezentovala i (TKL), ale vzhledem k jejímu populistickému charakteru a jen tříletému pobytu v parlamentu ji nebudeme považovat za relevantního aktéra tohoto cleavage.

Na opačném pólu pak nalezneme strany podporující rusofonní obyvatelstvo a volající po zmírnění naturalizačních podmínek. Je třeba poznamenat, že zde nenalezneme žádnou antisystémovou stranu, tudíž všechny strany na tomto pólu akceptovaly a podporovaly secesi na SSSR. Od prvních voleb byl tento pól zastoupen v podobě (TSP). Tato strana zastávala v otázce občanství tzv. „model dvou společností“, kdy v roce 1991 prosazovala udělení občanství všem obyvatelům žijícím na území Lotyšska. V roce 2002 se strana vtěluje do (PCTVL), která pokračuje v prosazování ekonomických a sociálních zájmů rusofonního obyvatelstva (Pospíšil, 2002b: 212-213). V současné době tento post zčásti zastává levicová umírněná (SC), do níž se po rozpadu začlenila většina členů (PCTVL) a která dokonce v roce 2011 vítězí ve volbách.

Dle volebních výsledků by se tedy zdálo, že oba póly jsou prakticky ve všech volbách poměrně výrazně zastoupeny a mají vliv na formování lotyšské politiky. Naši tezí však je, že nacionalistické cleavage se sice po prvních volbách institucionalizovalo, avšak od té doby slábne a v současné době již hraje oproti socioekonomickému cleavage sice výraznější než v sousedním Estonsku, ale i tak sekundární roli. Podpořme to několika argumenty. Prvotně lotyšské parlamentní volby vždy vyhrála strana zdůrazňující ekonomickou problematiku. Nacionalisticky orientované strany se dokázaly výrazně prosadit jen v roce 1993, kdy (LNNK) obsadila 2. místo a (TSP) 3. místo. Od roku 1995 dochází k odklonu rusofonního obyvatelstva od proruský

---

¹⁶ Od získání nezávislosti ještě nikdy nechyběla na půdě parlamentu.

orientovaných stran a zároveň Lotyšů od nacionalisticky orientovaných stran, kdy Lotyšové odevzdávají své hlasy i stranám se vstřícnou politikou vůči rusofonní populaci (Runcis, 2008). Dle výzkumu z roku 1998 navíc čistě jen na základě příslušnosti k etniku již tehdy hlasovalo pouze 5,3 % obyvatel (Smith-Sivertsen, 2007). Lotyšský nacionalistický proud v podobě (LNNK) ve volbách 2002 propadl a od té doby nedokázal zaznamenat výrazný úspěch. Je otázkou do budoucna, zda se mu podaří potvrdit nárůst své podpory v předčasných volbách 2011. Může být namítnuto, že v posledních volbách (2010 a 2011) zaznamenala výrazný úspěch (SC) a potvrzuje tedy silnou přítomnost nacionalistického cleavage. Zde však podpora této strany vyplývá ze skutečnosti, že v lotyšském stranickém systému zaujímají prorusky orientované strany se svým zaměřením na rusofonní obyvatelstvo situované především v nižších platových třídách prostor, kde by se měla standardně nacházet klasická sociálně demokratická strana. Domníváme se tedy, že podpora této strany neplyne z její proruské orientace, ale především z jejího ekonomického levicového programu. Nacionalistické cleavage je stále přítomno v lotyšském stranickém systému, avšak postupně oslabuje a dominantními tématy stran se stává ekonomická problematika.

Socioekonomické cleavage a ekonomické otázky jsou primárními tématy lotyšských parlamentních voleb. Levice se od počátku formování potýkala s několika problémy. Slova „socialismus“ a „socialistická“ byla automaticky spojována s minulým režimem, jehož dědictví znemožnilo levicovým stranám volební úspěchy (Runcis, 2008). Navíc levicové strany postrádaly ve svém čele významné osobnosti, což při poměrně vysoké míře personalizace lotyšské politiky představovalo další příčinu neúspěchu. Výraznou změnu postavení levice v lotyšském stranickém systému představovaly volby v roce 2010 a především předčasné volby 2011, kdy vůbec poprvé po zisku nezávislosti ve volbách zvítězila levicová strana¹⁷, a to (SC). Tradičně se na levici objevují strany ekonomicky orientované na rusofonní segment obyvatelstva, tudíž z minulosti můžeme ještě zmínit (TSP). Klasická sociálně demokratická strana západoevropského ražení se na půdě parlamentu objevila jen po volbách 1998 v podobě *Lotyšské sociálně demokratické strany dělnické (LSDPS)*, která oficiálně navazuje na silnou sociální demokracii z meziválečného období a se svým klasickým levicovým programem dokázala absorbovat zklamané voliče (DSP) a získala 14 mandátů. V následujících volbách však všechny ztratila.

---

¹⁷ Strana (DPS), která zvítězila ve volbách 1995, sice bývá označována jako levicová, ovšem vzhledem k jejímu silnému populismu a úspěchu jen v jediných volbách ji nepovažujeme za relevantní.

Pravicové strany a strany pravého středu měly ve stranickém systému Lotyšska významné postavení a téměř vždy byla vládní koalice vytvořena z těchto formací. Výjimku nepředstavuje ani nynější vláda, která je i přes vítězství (SC) tvořena ze zástupců středopravých stran (V) a (ZRP) a tradiční pravicové (TB/LNNK). Za spíše pravicovou stranu již z výše zmíněných důvodů můžeme považovat i (ZZS) (Hloušek, 2005: 581-582).

Klasické rokkanovské cleavage *město x venkov* bylo na půdě lotyšského parlamentu zastoupeno od počátku v podobě (LZS), která navazovala na tradici úspěšné meziválečné strany. Zpočátku se jednalo o klasickou agrární stranu prosazující protekcionistická opatření v oblasti zemědělské politiky s voličskou základnou především v řadách reprezentantů zemědělských podniků (Pospíšil, 2002b: 217-218). Jednalo se jednoznačně o úspěšnou stranu, která byla do roku 1998 vždy zastoupena ve vládě. Lotyšsko však postupně ztrácelo svůj převážně agrární charakter, kdy již v roce 2000 žije 2/3 obyvatel ve městech (Smith-Sivertsen, 2004: 109-111). To se podepsalo i na volebních výsledcích (LZS), kdy po volbách 1998 strana zmizela z parlamentu. Na to strana reagovala spojením s formací zelených a v roce 2002 se do parlamentu vrátila v novém svazku (ZZS). Program tohoto uskupení však již není klasicky agrární. Strana si byla dobře vědoma příčin svého minulého neúspěchu, modifikuje svůj program a upouští od orientace jen na jedno téma (Saarts, 2011: 95-97). Po volbách 1995 se s osmi mandáty v systému objevuje ještě další strana obhajující zájmy venkova a zemědělců – *Lotyšská sjednocená strana (LVP)*. Oproti (LZS) šlo o levicovější stranu, která na svůj úspěch v dalších volbách nenavázala (Hricová, 2008: 152). Cleavage *město x venkov* nám tak mizí ze stranického systému a je překryto socioekonomickým cleavage.

U posledního cleavage *církev x stát* se dá vzhledem k převládajícímu protestantskému vyznání předpokládat jen malý vliv těchto stran, či jejich úplná absence. Po prvních volbách 1993 se s šesti mandáty do parlamentu dostal *Lotyšský křesťansko-demokratický svaz (KDS)*, další ze stran odkazující na svou meziválečnou minulost. Pro následující volby však strana z parlamentu zmizela. Jako další formaci, která se profilovala na základě tohoto cleavage, můžeme zmínit (LPP). Tato strana, přezdívaná někdy jako „strana kněží“, byla tvořena především z příslušníků luteránské, katolické a ortodoxní církve (Hricová, 2008: 149). Tento subjekt se samostatně do parlamentu dostal v letech 1998 a 2002. Ve volbách 2006 a 2010 kandidoval společně

s paběrkující (LC). V nynějším stranickém systému bychom ale toto uskupení hledali marně. Teze o marginálním vlivu cleavage *církev x stát* v zemích s převládajícím protestantským vyznáním se nám tak potvrzuje.

4. Litva

Posledním případem, kterým se budeme v této práci zabývat, je nejjihnější z pobaltských států – Litva. Ačkoliv je Pobaltí často interpretováno a vnímáno jako sourodý region, příklad Litvy nám ukáže, že toto tvrzení není až tak pravdivé. Litva se od Estonska a Lotyšska liší v řadě charakteristik, kterým se budeme v následující kapitole věnovat. Zmiňme odlišné etnické či náboženské složení obyvatelstva, přítomnost silné postkomunistické strany či chování voličů, z kterého plyne i odlišná podoba cleavages.

Struktura kapitoly nebude nijak vybočovat z konceptu nastoleného výše. Úvodní podkapitola se bude věnovat vývoji Litvy a především jejího stranického systému od prvního zisku nezávislosti v meziválečném období až po současnost. Z tohoto vývoje pak vyvodíme určité obecné charakteristiky a tendence podoby stranického systému. Na závěr se samozřejmě pokusíme identifikovat hlavní témata tvořící opozice na půdě litevského parlamentu a z toho plynoucí podobu cleavages.

4.1. Stručná charakteristika vývoje stranického systému

Nezávislá Litva se na mapě Evropy objevila v prosinci 1917, kdy byla poprvé vyhlášena její samostatnost. Tento akt se však nesetkal s pochopením u sousedního Ruska a Polska, a tak nově vzniklý stát musel hned ve svých prvních měsících čelit bolševické a polské invazi. Podruhé vyhlásila Litva nezávislost 16. 2. 1918, avšak přetrvávající územní spory s Německem, Polskem a Ruskem zapříčinily, že byla nezávislost mezinárodním společenstvím uznána až roku 1922. Například oblast Vilnius byla až do roku 1939 obsazena Polskem a z toho důvodu se hlavním městem meziválečné Litvy stal Kaunas (Hloušek, 2005: 560).

4.1.2. Meziválečný multipartismus

První ústava inspirovaná belgickou a výmarskou ústavou byla přijata v únoru 1922. Stejně jako v Estonsku a Lotyšsku bylo cílem elit zavést co nejproporčtější a tedy z jejich pohledu i nejdemokratičtější systém. Důsledek tohoto nastavení byl obdobný jako v ostatních pobaltských státech. Nežádoucí fragmentace a nestabilita parlamentu provázená častými vládními krizemi (Hloušek, 1999: 104-105).

Stranický systém meziválečné Litvy se v letech 1919-1926 skládal ze dvou bloků. Na jedné straně se vzhledem k silnému vlivu katolické církve etabloval blok křesťansko-demokratický. Proti němu pak stál heterogenní blok skládající se z různých typů stran. Nalezli bychom zde *Litevskou sociálně demokratickou stranu (LSDP)*, vzniklou již v roce 1895, či *Litevskou rolnickou lidovou stranu (LVLP)*, která těžila z pomalé urbanizace a především agrárního charakteru země, ale na rozdíl od Lotyšska a Estonska nedosáhla takového významu, jelikož její pozice byla oslabována přítomností křesťansko-demokratické strany (Hloušek, 2005: 554-557).

Postupně se v tomto období etablovala všechna klasická rokkanovská cleavages. Jednoznačně nejsilnější a pro litevskou politiku té doby určující cleavage bylo *církev x stát*, produkující silnou křesťansko demokratickou stranu, a *město x venkov*, které proti sobě postavilo (LSDP), hledající podporu v urbánních oblastech a venkov hájící (LVLP). Sekundární roli hrála cleavages *vlastníci x pracující* a *centrum x periferie*.

Nestabilita systému podpořená obrovskou korupcí a enormní personalizací politiky vedla k nekrvavému převratu v noci z 16. na 17. prosince 1926. Ten proběhl výrazně dříve než v Estonsku a Lotyšsku pod hlavičkou sloučené nacionalistické pravice v podobě *Litevského svazu nacionalistů (LTS)* v čele s Antanasem Smetonou, který sice představoval jen marginální politickou sílu, avšak měl v zádech podporu armády a katolické církve (Hrdličková & Waisová, 2008: 114).

Smetonův režim byl zpočátku k opozičním stranám poměrně shovívavý. Roku 1928 byl sice rozpuštěn parlament, ale činnost opozičních stran zakázána nebyla. K tomu dochází až v souvislosti s výrazným poklesem podpory režimu v roce 1936. V souvislosti s mocenskými ambicemi Sovětského svazu v průběhu druhé světové války čekal Litvu stejný osud jako ostatní pobaltské státy. Dne 21. 7. 1940 byla litevská elita přinucena k podání žádosti a připojení k SSSR, které je 3. 8. 1940 vyhověno a Litva se stala jednou ze svazových republik (Hloušek, 2005: 557).

Moci se ujala *Litevská komunistická strana (LKP)*, která jako státostrana dohlížela na činnost litevských institucí. Zpočátku je strana vedena pouze etnickými Rusy. Postupem času se však na klíčové pozice ve straně dostávají i etničtí Litevci a v 80. letech se moci ujímá reformistické křídlo strany. Na litevské politické scéně se navíc objevily další reformní subjekty a Litva nastupuje cestu k obnovení nezávislosti (Janušauskiene, 2011: 26-30).

4.1.3. Vývoj po pádu komunistického režimu

Těžiště přechodu k demokracii leželo ve dvou táborech. Prvním z nich byla reformující se (LKP), druhým pak v říjnu 1988 nově vzniknuvší široké lidové hnutí *Sajūdis*¹⁸. Proti nim se zformoval ortodoxní komunistický proud složený téměř výhradně s etnických Rusů v podobě hnutí *Jednota*. Koncem roku 1989 byl z ústavy vypuštěn článek o vedoucí úloze komunistické strany, čímž byla oficiálně povolena pluralizace, a zároveň probíhaly volby do rekonstituovaného parlamentu *Nejvyšší rady Litvy*, ve kterých před (LKP) vítězí *Sajūdis* s 99 mandáty ze 141 (Dančák, 2002: 192-193).

První známky rozchodu Litvy se Sovětským svazem přinesl sjezd (LKP) roku 1990, kdy (LKP) oznámila své oficiální oddělení od Komunistické strany SSSR. V březnu 1990 Litva vyhlásila nezávislost a vzhledem k autoritativnímu charakteru je jen na pár hodin obnovena platnost ústavy z roku 1938 jako symbol kontinuity s meziválečnou Litvou. S tím se SSSR nehodlal smířit a zahájil ekonomickou blokádu země a posléze i vojenskou akci (Smith-Sivertsen, 2010: 451-452). Do Vilniusu byly vyslány speciální jednotky OMON, jejichž cílem bylo obsadit litevský parlament. Do zabarikádované a bráněné budovy se jim ale proniknout nepodařilo. Oficiálního uznání ze strany Moskvy se Litvě dostalo 29. 7. 1991 (Nørgaard, 1999: 30-31).

V říjnu 1992 byla schválena nová ústava a téhož měsíce se uskutečnily první volby do 141 členného *Seimasu*. Ten byl naplněn podle smíšeného volebního systému, kdy 71 poslanců je voleno ve stejně velkých jednomandátových obvodech dvoukolovým systémem absolutní většiny. V případě, že v daném obvodě klesne volební účast pod 40 %, získává vítěz mandát pouze tehdy, když získal tolik hlasů, představující alespoň 1/5 registrovaných voličů v daném obvodě. V opačném případě zůstává mandát neobsazen a počet členů parlamentu se snižuje. Zbylých 70 mandátů je rozděleno poměrným volebním systémem v jednom celostátním obvodě, s uzavírací klauzulí 5 %¹⁹ (Valterová, 2009: 91-92).

---

¹⁸ Litevské přestavbou hnutí, nebo též Hnutí pro perestrojku na Litvě.

¹⁹ Volební systém do litevského parlamentu doznává prakticky před každými volbami drobných změn. Největšími z nich bylo navýšení volební klauzule ze 4 % na 5 % pro volby 1996 a taktéž výjimka ve volbách 2000, kdy se většinová složka volila podle volebního systému prosté většiny. Pro volby 2004 se však Litva vrátila k dvoukolovému systému absolutní většiny (Smith-Sivertsen, 2007).

Strany vstupující do voleb 1992 můžeme rozdělit do čtyř skupin. Strany historické odkazující na svoji existenci v meziválečném období, jako byla *Litevská sociálně demokratická strana (LSDP)* a *Litevští křesťanští demokraté (LKDP)*, strany vznikající fragmentací hnutí Sajudis, které pro tyto volby ještě kandidovaly společně v *Koalici Sajudisu (SK)*, reformovaná exkomunistická *Litevská demokratická strana práce (LDDP)* a strany nové, zastoupené především liberálními uskupeními (Krupavičius, 2005: 185).

Jednoznačným vítězem se se ziskem 73 mandátů a tedy i absolutní většiny v parlamentu stala exkomunistická (LDDP), kdy se jednalo vůbec o první návrat postkomunistů k moci v zemích střední a jihovýchodní Evropy, navíc s možností utvoření jednobarevné vlády. Strana se úspěšně reformovala ve formaci sociálně demokratického typu, voliče však neoslovila až tak programem, jako pevnou strukturou, silnými osobnostmi, čímž vyvolávala pocit kompetentnosti vládnout. Do karet jim též hrála obava veřejnosti z radikálních reforem (především pozemkové) a taktéž na rozdíl od Estonska a Lotyšska zde absentovala silná rusofonní minorita, která by vyvolávala pocit hrozby pro litevskou společnost (Hloušek, 1999: 106). Druhé místo a porážka (SK) byly zapříčiněny především postupující desintegrací hnutí a neschopností řešit tíživou ekonomickou a sociální situaci v minulém období (Hloušek, 2005: 560). Třetí s 18 mandáty skončila (LKDP) a poslední, komu se podařilo překročit volební klauzuli, byla (LSDP) s osmi mandáty. Další čtyři uskupení získaly mandáty ve většinové části voleb.

Volby roku 1996 znamenaly politický obrat. Nepříliš stabilní situace uvnitř (LDDP), která trpěla odchodem poslanců a vnitřní nesoudržností, nahrála zbytkům Sajūdisu, které se ihned po neúspěchu ve volbách 1992 transformují v konzervativní politickou stranu *Vlastenecký svaz (TS)*, který zaujal ostře konfrontační kurz vůči (LDDP), a se ziskem 70 mandátů triumfoval. Naopak drtivou porážku zaznamenala (LDDP), když získala pouze 12 mandátů. Pozice si udržela (LKDP) a (LSDP) s 16, respektive 12 mandáty. Se 14 mandáty navíc zaznamenává úspěch liberální *Litevská unie středu (LCS)*. Vládu utvořil (TS) společně s (LKDP) a (LCS) a vzhledem k absenci nových politických uskupení se zdálo, že litevský stranický systém se stabilizoval v umírněný multipartismus, ve kterém bude docházet k alternaci moci mezi levicí a pravicí.

Tento trend se však ve volbách roku 2000 nepotvrdil. Triumf totiž zaznamenaly nové strany. Vítězem se sice stala s 51 mandáty levicová *Brazauskasova sociálně demokratická koalice*, spojení (LDDP), (LSDP) a dalších menších levicových uskupení, která tak reagovala na fiasko z minulých voleb. Druhé a třetí místo však obsadila úplně nová uskupení. Hned 33 mandátů získala *Litevská liberální unie (LLS)*. Jednalo se o liberální formaci západního typu orientovanou především na podnikatelské kruhy. Hlavním důvodem úspěchu však nebylo programové zaměření strany, ale příchod významné osobnosti litevské politiky Rolandase Paksase a dalších poslanců, kteří se názorově rozešli s (TS). Na třetím místě se umístila zcela nová strana *Nová unie – sociální liberálové (NS)*, založená další osobností Arturasem Paulauskasem po jeho neúspěšné kandidatuře na prezidenta. Středolevá strana se sociálně demokratickým programem, spíše než na ideologii založená na osobnosti svého lídra, který do té doby nezastával žádnou funkci, ve které by se mohl zdiskreditovat (Dančák, 2002: 198). Prostor pro tyto strany otevřely přetrvávající, ba ještě se prohlubující rozdíly mezi vítězi a poraženými transformace (Lie, 2006: 51-52). Absolutní propad zaznamenaly tradiční pravicové strany. (TS) s devíti mandáty jen těsně pokořila volební klauzuli, což se již nedá říci o (LKDP) a (LCS), které získaly pouze po dvou mandátech ve většinové volbě.

U dalších voleb v roce 2004 prokázaly neustálenost litevské politické scény. Vítězem se stala zcela nová formace *Strana práce (DP)* s 39 mandáty. Populistická strana vedená bývalým businessmanem a členem (NS) Viktorem Uspaskičem využila přetrvávající ekonomické problémy a vsadila na rétoriku snižování rozdílů, či zvyšování důchodů a dávek (Hrdličková & Waisová, 2008: 116). Na druhém místě s 31 mandáty skončila (LSDP), která se na sjezdu v únoru 2001 sloučila s (LDDP), a navíc uvnitř této formace kandidovala i (NS). Zpět na své bývalé pozice se s 25 mandáty dostal (TS), uvnitř kterého pro tyto volby kandiduje (LKD)²⁰. Obrození zažila i (LCS), která po sloučení s *Moderní křesťansko-demokratickou unií (MKDS)* a změně zkratky na (LiCS) získala 18 mandátů. V roce 2002 se totálně rozpadá (LLS). Zbytky, které se udržely kolem lídra Paksase, utvořily novou stranu *Liberální demokratickou stranu (LDP)*, která získala 10 mandátů (Lie, 2006: 53-54). Stejný počet mandátů obdrželo uskupení *Rolnická a nová demokratická unie (VNDS)*, do kterého se sloučily menší agrární

---

²⁰ (LKDP) se v roce 2001 slučuje s další křesťansko demokratickou stranou, Křesťansko demokratickou unií (KDS) a pod stejným názvem ze zkratky vypouští písmeno „P“.

formace, především *Litevská rolnická strana (LVP)*. Volební klauzuli v propočetní volbě tak překročilo hned šest formací, což bylo nejvíce od zisku nezávislosti.

Zatím poslední parlamentní volby proběhly v roce 2008 a opět potvrdily proměnlivost litevského stranického spektra. Zvítězilo již oficiální uskupení *Vlasteneckého svazu* a křesťanských demokratů (TS-LKD) se 44 mandáty. Druhá s 26 mandáty skončila (LSDP). Pak ale následuje trojice nových stran. Se 16 mandáty se na půdu parlamentu proboujovala populistická *Strana národního vzkříšení (TPP)* vedená bulvárním moderátorem Arunasem Valinskasem. Strana je založena jednoznačně pouze na osobě svého lídra, kdy programem byl pouze třístránkový manifest s heslem „vyčistit politiku pro Litvu“. Následovala s 15 mandáty strana *Právo a spravedlnost (TT)* s velmi radikální rétorikou vůči současnému politickému establishmentu. Nejedná se o novou stranu, ale pouze o transformovanou (LDP) pod vedením Rolandase Paksase (Valterová, 2009: 94). Novým uskupením je naopak 11 mandáty disponující *Liberální hnutí (LRLS)*. Propadnuvší (DP) získala pouze 10 mandátů, pohoršila si i (LiCS) s pouhými osmi křesly. Počet stran, které překročily volební klauzuli, se opět navýšil. Zatím poslední změnou ve struktuře parlamentu bylo vtělení (TPP), která se zmítala ve vnitřních problémech a potýkala se s odchodem vlastních poslanců, do (LiCS) v říjnu 2011.²¹

4.2. Obecná charakteristika stranického systému

Ačkoli se litevský stranický systém jeví ze všech pobaltských států jako nejstabilnější, potýká se se stejnými problémy. Ba naopak na rozdíl od Estonska, méně již Lotyšska, kde můžeme pozorovat jisté prvky stabilizace systému, se v Litvě po relativně stabilní situaci v 90. letech začíná stranický systém vznikem nových stran destabilizovat.

První z charakteristik je kontinuální ztráta podpory tradičních stran (LDDP), (LSDP), (LKDP) a (TS), z které těží neustále nově vznikající subjekty (Duvold & Jurkynas, 2004: 137-138). Zatímco v roce 1992 činila podpora těchto stran celkem 83,9 %, v roce 1996 to bylo 58,8 %, v roce 2000 už jen 42,8 %, ve volbách 2004 35,4 % a v posledních volbách tyto strany získaly celkem jen 31,4 %.

---

²¹ Parties and Elections in Europe, <http://www.parties-and-elections.de/>, 27. 3. 2012.

Se ztrátou podpory tradičních stran souvisí i problematika volatility. Ta je zde dle Pedersenova indexu vůbec nejvyšší ze všech států Pobaltí. Zčásti je to způsobeno protestním hlasováním voličů vždy proti vládě a s tím související oscilací hlasů mezi levicí a pravicí. Navíc ve volbách 2000 a 2004 byl tento fakt podpořen úspěchem nových subjektů na litevské politické scéně, kdy se index vyšplhal až k hodnotám blízcím se 50. V posledních volbách opět klesl pod hranici čtyřiceti na 37,6, stejně jako ve volbách 1996, a jen čas ukáže, zda lze tento jev považovat za ukazatel stabilizace (Saarts, 2011: 88-90).

Litevské stranictví je výrazně založeno na osobnostech. Politické strany jsou jen málo ideologicky zakotvené a těžištěm jejich podpory je tvář lídra. Jako zářný příklad uveďme Paulauskasovu (NS), či Paksasovu (LLS). Z nedostatečné ideologické ukojenosti stran plyne i častý fenomén přeběhlictví mezi stranami. Například mezi léty 1996 a 2000 opustilo (TS) hned 29 poslanců ze 70 (Krupavičius, 2005: 190).

4.3. Současná cleavages

Již po letném pohledu na vývoj litevského stranického systému od 90. let po současnost je patrné, že struktura cleavages bude od Estonska a Lotyšska odlišná. Hlavními faktory, které k této skutečnosti vedou, je absence silných minorit a jejich úspěšná naturalizace a taktéž převážně katolické vyznání země, v jehož důsledku se v systému zpočátku etablovala silná křesťansko-demokratická strana.

V počátcích formování stranického systému nezávislé Litvy bylo určující cleavage o podobě režimu, jehož nositelé však na rozdíl od Estonska a Lotyšska neztratili na významu hned v prvních letech, ale zůstali u moci po celá 90. léta. Toto cleavage bylo institucionalizováno v podobě dichotomie (LDDP) a (TS), nejednalo se však o spor zastánců komunistického režimu a antikomunistů, ale spíše o spor o důležitá témata související s přechodem k demokracii, jako byla ekonomická transformace, vztah k Rusku či pozice prezidenta v systému (Lie, 2006: 49-50). Zpočátku tedy vnímání levice a pravice spočívalo ve sporu o podobu režimu. Po volbách 2000 však mizí problematika vázaná na sovětskou minulost, začínají převažovat socioekonomická témata a rozlišení levice a pravice se redefinovalo v klasické socioekonomické dělení (Duvold & Jurkynas, 2004: 135).

Nacionalistické cleavage hrálo podstatnou roli ve formování stranických systémů Estonska a Lotyšska. V Litvě je však situace diametrálně odlišná. V roce 1986 žilo v Litvě 80 % Litevců, 8,9 % Rusů a 7,3 % Poláků. K roku 1996 se údaje prakticky nezměnily – 80,1 % Litevců, 8,6 % Rusů a 7,7 % Poláků. K roku 2011 bylo Litevců 83,9 %, Rusů 5,4 % a Poláků 6,6 %²². Z daných čísel je patrné, že podíl menšin nemá rostoucí potenciál. Litva navíc hned roku 1989 přijala velmi vstřícný občanský zákon, který umožňoval požádat o litevské občanství komukoliv bez rozdílu a bez ohledu na etnicitu. Menšiny v té době nepředstavovaly žádnou hrozbu narušující národní jazyk či kulturu a vstřícný občanský zákon navíc zabránil jejich radikalizaci (Hrdličková & Waisová, 2008: 115).

I přesto nalezneme v litevském stranickém systému dvě formace, které se primárně na tomto cleavage definují, nutno však říci že se jedná opravdu pouze o marginální uskupení. Prvním z nich je *Volební akce Poláků v Litvě (AWPL)*, která měla samostatně své zastoupení v parlamentu zatím pokaždé od zisku nezávislosti. (AWPL) těží z geografické koncentrovanosti polské minority na litevském území a daří se jí tak získávat mandáty ve většinové části volby. Například ve Vilniuské oblasti je zastoupení polské menšiny 63 %, v Salcinikaiské oblasti dokonce 90 %. Z pravidelné přítomnosti této strany v parlamentu plyne i mnohem větší politická angažovanost polské minority (Hrdličková & Waisová, 2008: 115). Vlastní politickou stranu má i ruská menšina v podobě *Unie Rusů na Litvě*. Vzhledem k nekoncentrovanosti ruské menšiny se však tato formace nikdy samostatně do parlamentu neprobojovala a je odsouzena k působení v rozličných koalicích. Obecně však příslušníci menšin před těmito stranami dávají přednost klasickým, především levicovým stranám, což jen dokazuje slabost, až nepřítomnost tohoto cleavage (Geciene, 2004).

Dominantním cleavage, na kterém se současné litevské politické strany identifikují, je cleavage socioekonomické. To proti sobě staví na pravici TS-LKD, zastávající klasické konzervativní zásady svobodného individua, tržní ekonomiku a patriotismus. Spojením s LKD se důraz na tradiční hodnoty tohoto subjektu ještě prohloubil. Na druhém levicovém pólu pak dominuje (LSDP), klasická sociální demokracie hájící sociální stát, sociálně tržní hospodářství a obhajující jistou míru státní intervence. Vpravo od středu se nacházejí strany liberálního ražení, jako (TT), (TPP), (LRLS) a (LiCS), obecně zastávající tržní hospodářství s omezeným státem, podporující

---

²² Data ze Statistical Yearbook of Lithuania 2011.

malé a střední soukromé podniky (Dančák, 2002: 197-199). Nalevo od středu je pak umístěna slábnoucí (NS), založená účelově pro levicového voliče jako alternativa k (LSDP). Výrazně konkurovat této stálíci litevské levici se jí však podařilo jen ve volbách 2000. Od té doby je strana na ústupu. Na střed jsme pak zařadili (DP), která se se svým populistickým charakterem dá na škále levice a pravice zařadit jen těžko, a (LVLS), která se primárně identifikuje na jiném cleavage. Podle průzkumů z roku 2001 byly socioekonomické otázky základem volby hned 50 % Litevců, což je dvakrát více než v Estonsku a Lotyšsku. Důkazem dominance tohoto cleavage je i skutečnost, že strany, které se pokoušely identifikovat a profilovat na jiném cleavage, se na půdu parlamentu vůbec nedostaly, nebo se zde neudržely (Hloušek, 2005: 569-570).

Vzhledem k převládajícímu katolickému vyznání země by se dala předpokládat přítomnost cleavage *církev x stát*. Křesťansko-demokratická (LKDP) měla významné postavení již v meziválečném období a silné postavení získala i po pádu komunistického režimu, kdy se pravidelně umísťovala na čelních místech a zasedala ve vládních koalicích. Jednalo se o klasičtější stranu křesťansko-demokratického typu, mající dobré kontakty s katolickou církví a prosazující morální hodnoty katolicismu. Od roku 2000 se však, jak jsme zmínili, začíná těžiště témat přesouvat na socioekonomické cleavage a s tím přichází i postupná ztráta podpory (LKDP). V souvislosti s tímto poklesem se diskutovalo o možnostech revitalizace křesťansko-demokratického pólu. Jednou z verzí bylo sloučení s (KDS), která představovala populističtější variantu (LKDP), ke kterému nakonec skutečně došlo, ale úspěch nepřineslo (Hloušek, 2000c). Nakonec strana zvolila cestu sloučení (TS), což se ukázalo jako dobrý krok, když uskupení (TS-LKD) zvítězilo ve volbách 2008. Dle průzkumů dávají věřící voliči přednost liberálním stranám kolem středu politického spektra (Geciene, 2004). Lze tedy říci, že cleavage *církev x stát* se v 90. letech institucionalizovalo, ovšem jeho význam kontinuálně klesal až do současné situace, kdy nehraje prakticky žádnou roli.

Poslední cleavage, které jsme v souvislosti s Litvou nezmiňovali, je *město x venkov*. Litva byla v 90. letech ze tří pobaltských států nejméně urbanizovaná, tudíž by se dala předpokládat přítomnost výraznější agrární strany. Pozice agrárních stran v Litvě je však oslabována přítomností křesťansko-demokratické strany, která bojuje prakticky o totožného voliče. Ve volbách 1996 a 2000 toto cleavage zastupovala (LVP). Ta byla úspěšná ve venkovských regionech a byla charakteristická především svou ostrou protivládní rétorikou svého předsedy Ramúnase Karbaskise. Výrazně

euroskeptická strana, distancující se od organizací EU a MMF, které dle jejich názoru škodily zájmům litevského agrárního sektoru, sice dokázala vyvolat v roce 1999 rozsáhlejší zemědělské demonstrace (Hloušek, 2000c), ale přesto ve volbách 2000 získala pouze čtyři mandáty. Výraznější úspěch zaznamenala strana až ve volbách 2004, kdy pod novým názvem *Rolnická a nová demokratická unie (VNDS)* získala hned 10 mandátů. Podpora rozvoje malých a středních podniků vynesla straně opět pod novým názvem *Litevská rolnická lidová unie (LVLS)* zatím v posledních volbách jen tři mandáty. V lednu 2012 se strana opět rozhodla modernizovat svůj název a v současné době tak v parlamentu působí jako *Litevská unie rolníků a zelených (LVZS)*²³. Jen minimální podpora této strany však potvrzuje dominantní postavení socioekonomického cleavage v Litvě.

---

²³ Parties and Elections in Europe, <http://www.parties-and-elections.de/>, 2. 4. 2012.

Závěr

Klasická teorie Steina Rokkana a Seymoura Martina Lipseta byla vypracována v 60. letech na modelech klasických západoevropských demokracií. Náš předpoklad, že právě proto je nemožné danou teorii přímo aplikovat na postkomunistické pobaltské státy, se ukázal jako oprávněný, a to hned z několika důvodů. Klasická teorie cleavages předpokládá dlouhodobý a stabilní vývoj stranického systému. Nástup komunistických režimů však znamenal pro region Pobaltí výrazný diskontinuitní moment, ať již pro společnost, či pro samotný stranický systém. Homogenizující snahy komunistického režimu rozbily stávající strukturu společnosti směřující ke konstituování klasických cleavages, rozrušily stávající vazby politických stran na společnost a existence jediné státostrany znemožnila fungování politických stran tato cleavages zastupující.

To vše však nemusí být nutně důvodem pro striktní odmítnutí aplikovatelnosti této teorie na postkomunistický prostor, konkrétně na region Pobaltí. Po převzetí metodologie dané teorie a po její určité modifikaci může být teorie cleavages nosná i pro zkoumání stranických systémů v tomto prostoru. První podmínkou je opuštění rokkanovského sociálního přístupu, který předpokládá, že cleavages vznikají na úrovni společnosti, kterou rozdělují do určitých segmentů, a na základě obhajoby zájmů těchto segmentů vznikají politické strany, a přesunutí se k přístupu politickému. Ten je pro aplikaci teorie v postkomunistickém prostoru mnohem vhodnější. Tento přístup opouští úroveň společnosti a přesouvá se na úroveň stranického systému. Cleavages jsou tak z tohoto pohledu generována na úrovni politických stran a až následně přenášena na elektorát.

Problematikou modifikace teorie cleavages pro postkomunistické země se již zabývala řada autorů. Zmiňme Ágha, von Beymeho, Cottu, Herbuta či Márkuse. Jako nosnou modifikaci pro naši práci jsme však vybrali práci z českého politologického prostředí formulovanou Vítem Hlouškem. Ten předpokládá, že se v postkomunistických systémech po vyčerpání kapacity cleavage o podobu režimu ustanoví primárně socioekonomické cleavage a nacionalistické cleavage. Socioekonomické je analogické ke klasickému cleavage *vlastníci x pracující*, avšak v postkomunistickém prostoru jde spíše o cleavage mezi „winners“ a „losers“ ekonomické transformace. Nacionalistické cleavage se pak konstituuje na základě přítomnosti silné minority či souseda, který je

dlouhodobě chápán jako nepřítel či hrozba. Další klasická cleavages *město x venkov* a *církev x stát* pak hrají v tomto prostoru jen marginální roli.

Již od počátku vzniku samostatných pobaltských států krátce po skončení první světové války můžeme spatřovat určité odlišnosti v jejich vývoji. Zatímco Estonsko a Lotyšsko prodělalo až po současnost velmi podobný vývoj, Litva se vždy v určitých charakteristikách vymykala. Při formování stranických systémů těchto zemí se potvrdily teze Rokkanovy a Lipsetovy teorie a v zárodečných formách se zde začala institucionalizovat prakticky všechna jimi formulovaná cleavages. Vzhledem k především agrárnímu charakteru regionu se jak v Estonsku, tak v Lotyšsku jako dominantní projevil cleavage *město x venkov* a vedoucími politickými silami se v obou zemích staly agrární strany. V Estonsku *Estonský svaz zemědělců* a v Lotyšsku *Zemědělský svaz*. V Litvě se pak potvrdil další z předpokladů dané teorie. I přes agrární charakter země zde bylo cleavage *město x venkov* vzhledem k převládajícímu katolickému vyznání absorbováno cleavage *církev x stát* a dominantní silou litevské meziválečné politiky se stala *Litevská křesťansko-demokratická strana*.

Ani jednomu z těchto států však nebyl poskytnut dostatek času a prostoru pro stabilizaci a upevnění struktury cleavages. Ve všech třech zemích se, ať již z důvodů sílících nacionalistických hnutí v Estonsku, hospodářské krizi a neefektivitě institucí v Lotyšsku, či nefunkčnosti fragmentovaného parlamentu v Litvě ustanovily autoritativní režimy. Antanas Smetona se v Litvě dostal k moci již roku 1926, autoritativní režimy Kárlise Ulmanise v Lotyšsku a Konstantina Pätsa v Estonsku vznikly shodně roku 1934. Následně byly všechny tři pobaltské země obsazeny jednotkami SSSR a po vynucené žádosti se staly novými svazovými republikami. Dominantními silami stranických systémů se tak až do 90. let pochopitelně staly komunistické strany.

Počátkem 90. let, kdy se v regionu Pobaltí postupně opět začaly konstituovat samostatné státy, určuje podobu politiky cleavage o podobu vznikajícího režimu a vypořádání se s komunistickou minulostí. Hlavním motorem demokratizačního procesu se stala všelidová hnutí, v Estonsku a Lotyšsku to byly lidové fronty, v Litvě pak hnutí Sajūdis. V Estonsku a Lotyšsku se pak vedle lidových front zformovaly na jedné straně nacionalistické strany v podobě estonské (ERSP) a lotyšské (LNNK), a na druhé straně proruská hnutí *Interfront* usilující o setrvání v SSSR. V Litvě nastavení

tohoto cleavage bylo odlišné a to především z důvodu absence silné ruské minority. Především díky tomu se v Litvě neformovaly žádné nacionalistické strany. Hnutí *Jednota*, podobné *Interfrontu*, se sice ustanovilo, ale mělo jen marginální význam. Cleavage o podobu režimu se tak v Litvě redukovalo do opozice dvou táborů. Na jedné straně hnutí Sajūdis, na jehož základě se pak zformoval (TS), a na straně druhé reformovaná komunistická strana (LDDP). Existence silné postkomunistické strany je další z charakteristik, kterou se Litva vymyká ostatním pobaltským státům.

Existence nacionalistického cleavage se potvrdila, avšak lze říci, že ani v jedné zemi v současné době nehraje výraznou roli. Jeho vliv jsme mohli vzhledem k přítomnosti silných národnostních menšin pozorovat především v 90. letech v Estonsku a Lotyšsku. Restriktivní zákony o občanství v těchto zemích, vylučující rusofonní obyvatelstvo z participace na politice, sice zamezily vzniku radikálních etnicky ruských stran, ovšem nacionalistické cleavage se přeneslo do prostředí národních stran v podobě postoje k minoritám. V obou zemích se institucionalizovaly jak nacionalistické strany, hájící zájmy etnicky estonského, respektive lotyšského obyvatelstva, tak strany stojící na straně rusofonní minority. Lze však říci, že kapacita tohoto cleavage se díky reformám občanského zákona postupně vyčerpala.

V Estonsku můžeme přítomnost stran definujícím se na tomto cleavage (ERSP, EÜRP) pozorovat jen v 90. letech. V současnosti se hlasy rusofonní populace daří získávat především (K) a naopak etničtí Estonci směřují svoji volbu k (IRL). Nejsme však přesvědčeni, že základem této volby je etnická příslušnost. Rusofonní minority patří v Estonsku především do nižších platových tříd a dělnických profesí a právě (K) se svým populistickým a levicově orientovaným programem daří získávat jejich hlasy a zabírá tak ve stranickém spektru místo, kde by měla operovat klasická sociálně demokratická strana. Ta se od počátků v Estonsku potýká s dědictvím komunistického režimu, od voleb 2003 však její podpora kontinuálně roste, a jen čas ukáže, zda se jí podaří vytlačit (K) a stát se dominantní silou na levici.

V Lotyšsku je situace poněkud složitější, jelikož strany, které se na tomto cleavage identifikovaly, v systému stále působí. Spojení nacionalistických stran (TB/LNNK) je formací, která po žádných volbách nechyběla na půdě parlamentu. Opačný pól představuje spojení levicových a proruských stran (SC). I zde se však přikláníme ke stejnému názoru jako v případě Estonska. V Lotyšsku úplně absentuje

klasická sociálně demokratická strana. Jedinou dominantní silou na levici je tak (SC). Jsme tedy přesvědčeni, že voliči (SC) jsou motivováni primárně socioekonomicky. To samozřejmě podporuje i fakt, že voliči (SC) nejsou jen etničtí Rusové, ale i Lotyšši. Je však patrné, že nacionalistické cleavage zde na rozdíl od Estonska ještě úplně neztratilo na svém významu, ale v dlouhodobém časovém horizontu se to dá předpokládat.

V Litvě nacionalistické cleavage absentovalo od zisku nezávislosti počátkem 90. let úplně. Ruská i polská minorita byla tak marginální, že nebyla vnímána jako hrozba pro litevský národní a kulturní vývoj. Litva se tak vydala odlišnou cestou udělení státního občanství bez rozdílu a od počátku se tak dominantním cleavage stalo socioekonomické. V systému sice pravidelně získává poslanecké mandáty (AWPL), ovšem to jen díky geografické koncentrovanosti polské minority spojené s většinovou částí volebního systému. V politické praxi tato strana nemá téměř žádný význam.

Obecně se tedy na všech třech pobaltských státech potvrzuje postupné prosazování socioekonomického cleavage jako dominantního cleavage související se stabilizací stranického systému. Bezesporu tomu tak je v Estonsku, kde je socioekonomické cleavage dnes jednoznačně dominantní a struktura stran i cleavages již po několik voleb stabilní. V Lotyšsku je situace komplikovanější. Stranický systém se zde stále potýká s problémy vzniku, slučování a zanikání stran, volatility či ideologickou nevyhraněností stran, fenomény tak typickými pro stranické systémy postkomunistických zemí. Systém je stále nekonsolidovaný, lze však říci, že veškeré strany se zde již primárně definují na socioekonomickém cleavage. V Litvě pak bylo socioekonomické cleavage dominantním od počátku, ovšem s problémem se zde setkáme v otázce stability. Stabilní prostředí z 90. let bylo nahrazeno slučováním, zanikáním a vznikem nových stran na počátku tisíciletí. Struktura cleavages s dominantním socioekonomickým však zůstává neměnná. Ostatní cleavages mají ve všech třech státech, tak jak teorie předpokládá, jen minimální význam, nebo vymizely úplně.

Celkově lze říci, že teze o možnosti aplikovatelnosti teorie S. Rokkana a S. M. Lipseta na stranické systémy v Pobaltí po určité modifikaci, počítající se specifickými podmínkami v postkomunistickém prostoru, se potvrdila. Je otázkou do budoucna, zda bude možno, po překonání všech problémů souvisejících s komunistickým

dědictvím, na stabilizované stranické systémy pobaltských států aplikovat takový model cleavages, který formulovali Rokkan s Lipsetem.

Seznam použité literatury

- Dančák, Břetislav (2002). Republika Litva. In: Fiala, Petr & Holzer, Jan & Strmiska, Maxmilián (eds.). *Politické strany ve střední a východní Evropě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 192-205.
- Deloy, Corinne (2011). *Former President of the Republic Valdis Zatlers creates his own political party*, dostupné na <http://www.robert-schuman.eu/doc/oeo/oeo-710-en.pdf>, 29. 2. 2012.
- Duvold, Kjetil & Jurkynas, Mindaugas (2004). Lithuania. In: Berglund, Sten & Ekman, Joakim, Aarebrot, Frank (eds.). *The handbook of political change in Eastern Europe*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, s. 133-180.
- Flora, Peter (1999). Introduction and Interpretation. In: Flora, Peter & Kuhnle, Stein & Urwin, Derek (eds.). *State Formation, Nation-Building, and Mass Politics in Europe. The Theory of Stein Rokkan*. Oxford: Oxford University Press, s. 1-91.
- Geciene, Ingrida (2004). *Does cleavage politics exist in post-communist countries? (Lithuanian case)*, Vilnius University Lithuania, dostupné na <http://espi.ru/Content/Conferences/Papers2004/ingrida.pdf>, 3. 3. 2012.
- Hloušek, Vít (1999). Stranické systémy Litvy a Lotyšska ve srovnávací perspektivě. *Politologický časopis, Vol. 6, No. 1*, s. 104-120.
- Hloušek, Vít (2000a). Konfliktní linie v „postkomunistických“ systémech politických stran. *Politologický časopis, Vol. 7, No. 4*, s. 373-395.
- Hloušek, Vít (2000b). Stranický systém Estonska. *Středoevropské politické studie, Vol. 2, No. 2*, dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=125>, 1. 2. 2012.
- Hloušek, Vít (2000c). Stranický systém Litvy v letech 1996 - 2000 a problematika kontinuity jeho vývoje. *Středoevropské politické studie, Vol. 4, No. 2*, dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=106>, 3. 3. 2012.

Hloušek, Vít (2002a). Koncept konfliktních linií ve střední a jihovýchodní Evropě – tři roviny analýzy. *Středoevropské politické studie*, Vol. 4, No. 2-3, dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=34>, 12. 12. 2011.

Hloušek, Vít (2002b). Stranické systémy pobaltských států v první fázi demokratické politiky. *Středoevropské politické studie*, Vol. 4, No. 1, dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=54>, 1. 2. 2012.

Hloušek, Vít (2005). Pobaltské státy. In: Strmiska, Maxmilián & Hloušek, Vít & Kopeček, Lubomír & Chytilík, Roman (eds.). *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, s. 551-662.

Hloušek, Vít & Kopeček, Lubomír (2005). *Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou*, dostupné na http://www.iips.cz/data/files/Analyzy_Working_Papers_pdf/hlousek-kopecek-konfliktni-linie.pdf, 20. 12. 2011.

Hrdličková, Blanka & Waisová, Šárka (2008). Litva: mezi Pobaltím a střední Evropou. In: Cabada, Ladislav (ed.). *Nové demokracie střední a východní Evropy*. Praha: Oeconomica, s. 113-130.

Hrdličková, Blanka (2008). Estonsko: internetová demokracie. In: Cabada, Ladislav (ed.). *Nové demokracie střední a východní Evropy*. Praha: Oeconomica, s. 89-112.

Hricová, Helena (2008). Lotyšsko: na pomezí Baltu, Evropy a Ruska. In: Cabada, Ladislav (ed.). *Nové demokracie střední a východní Evropy*. Praha: Oeconomica, s. 131-156.

Janušauskiene, Diana (2011). *Post-communist democratisation in Lithuania: elites, parties, and youth political organisations 1988-2001*. New York: Rodopi.

Klíma, Michal (1998). *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. České Budějovice: Radix.

Kopeček, Lubomír (2002). Aplikace rokkanovské teorie cleavages na české politické strany na počátku éry masové politiky. *Středoevropské studie*, Vol. 4, No. 2-3, dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=36>, 12. 12. 2011.

- Krupavičius, Algis (2005). Lithuania's Political Parties and Party System, 1990-2001. In: Kulik, Anatoly & Pshizova, Susanna (eds.). *Political Parties in Post-Soviet Space: Russia, Belarus, Ukraine, Moldova, and the Baltics*. London: Praeger, s. 183-210.
- Lagerspetz, Mikko & Vogt, Henri (2004). Estonia. In: Berglund, Sten & Ekman, Joakim, Aarebrot, Frank (eds.). *The handbook of political change in Eastern Europe*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, s. 57-94.
- Lie, Sverre Arne (2006). *Shifting parties, constant cleavage. Party system formation along the urban-rural cleavage in post-communist Lithuania* [master thesis]. Bergen: Department of Comparative Politics, University of Bergen.
- Lipset, Seymour Martin & Rokkan, Stein (1967). Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction. In: Lipset, Seymour Martin & Rokkan, Stein (eds.). *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press, s. 1-64.
- Malek, Juraj (2010). *Komparácia stranických systémov pobaltských krajín po roku 1989*. dostupné na http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Chovanec2/pdf_doc/43.pdf, 21. 11. 2011.
- Nørgaard, Ole (1999). *The Baltic States after Independence*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Novák, Miroslav (1997). *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Pospíšil, Ivo (1999). Estonská republika. In: Dančák, Břetislav (ed.). *Pobaltí v transformaci. Politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 11-70.
- Pospíšil, Ivo (2001). Utváření stranicko-politického systému v Estonsku. *Středoevropské studie, Vol. 3, No. 2*, dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=85>, 1. 2. 2012.
- Pospíšil, Ivo (2002a). Republika Estonsko. In: Fiala, Petr & Holzer, Jan & Strmiska, Maxmilián (eds.). *Politické strany ve střední a východní Evropě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 154-171.

Pospíšil, Ivo (2002b). Republika Lotyšsko. In: Fiala, Petr & Holzer, Jan & Strmiska, Maxmilián (eds.). *Politické strany ve střední a východní Evropě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 207-222.

Rakovský, Adam (1999). Lotyšská republika. In: Dančák, Břetislav (ed.). *Pobaltí v transformaci. Politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 151-226.

Römmele, Andrea (1999). Cleavage Structures and Party Systems in East and Central Europe. In: Lawson, Kay & Römmele, Andrea & Karasimeonov, Georgi (eds.). *Cleavages, parties, and voters: studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland, and Romania*. London: Praeger, s. 3-18.

Runcis, Andris (2008). *Elections and Ethnic Dimension in Latvia: 1993-2006*, dostupné na [http://webappl.web.sh.se/C125702700229BA0/0/ED3016265DE80DE4C125751200788400/\\$file/AndrisRuncisPaper\[1\].pdf](http://webappl.web.sh.se/C125702700229BA0/0/ED3016265DE80DE4C125751200788400/$file/AndrisRuncisPaper[1].pdf), 22. 2. 2012.

Saarts, Tõnis (2011). Comparative Party System Analysis in Central and Eastern Europe: the Case of the Baltic States. *Studies of Transition States and Societies*, Vol. 3, No. 3, s. 83-104, dostupné na http://www.tlu.ee/stss/wp-content/uploads/2011/11/stss_nov_2011_saarts.pdf, 7. 2. 2012.

Smith-Sivertsen, Hermann (2004). Latvia. In: Berglund, Sten & Ekman, Joakim, Aarebrot, Frank (eds.). *The handbook of political change in Eastern Europe*. Cheltenham: Edwar Elgar Publishing, s. 95-132.

Smith-Sivertsen, Hermann (2007). *Explaining the party systems of Latvia and Lithuania*, dostupné na <http://www.svt.ntnu.no/iss/fagkonferanse2007/intern/papers/hermann.smith-sivertsen@hibu.noExplaining%20party%20systems%20LV%20and%20LT.doc>, 21. 2. 2012.

Smith-Sivertsen, Hermann (2010). The Baltic states. In: Ramet, Sabrina (ed.). *Central and Southeast European Politics Since 1989*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 447-472.

Statistical Yearbook of Estonia (2011), dostupné na http://www.stat.ee/publication-download-pdf?publication_id=25642, 28. 3. 2012.

Statistical Yearbook of Lithuania (2011), dostupné na http://www.stat.gov.lt/uploads/metrastis/1_LSM_2011_en.pdf, 28. 3. 2012.

Šedo, Jakub (2000). Kontinuita a diskontinuita ve vývoji stranicko-politického systému Lotyšska. *Středoevropské studie, Vol. 3, No. 2*, dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=117>, 20. 2. 2012.

Švec, Luboš (1996). *Dějiny pobaltských zemí*. Praha: Lidové noviny.

Toomla, Rein (2005). Political Parties in Estonia. In: Kulik, Anatoly & Pshizova, Susanna (eds.). *Political Parties in Post-Soviet Space: Russia, Belarus, Ukraine, Moldava, and the Baltics*. London: Praeger, s. 137-160.

Valterová, Aneta (2009). Parlamentní volby v Litevské republice. *European Electoral Studies, Vol. 4, No. 1*, s. 90-101.

Internetové zdroje

Latvijas Statistika, <http://www.csb.gov.lv/>, 20. 2. 2012.

Parties and elections in Europe, <http://www.parties-and-elections.de/>, 24. 1. 2012.

Resumé

The bachelor's thesis presents an analysis of Stein Rokkan's and Seymour Martin Lipset's theory in Baltic States. Their theoretical approach was formulated in 60's on the party systems of democratic states in Western Europe. Because of this we cannot apply this theory in Estonia, Latvia and Lithuania literally. The communist regime in this states caused the significant discontinuous moment. The party structure and the relations between the political parties and society were broken. Thus we have to modify the original theory. When we change the approach from Rokkan's social approach to political approach, which primarily research the issues of cleavages on the level of political parties, and redefine the cleavage *owners x workers* to socio-economic cleavage, which means the conflict between winners and losers of economical transformation, and the cleavage *centre x periphery* to nationalistic cleavage, which means the conflict between the majority nation and some strong minority, is possible to apply this theory in the region of Baltic States.

Today the key role in forming the party systems and the politics in these three countries play the socio-economic cleavage. In Lithuania that was from the beginning of independent state because the absence of strong russian or polish minority. Today is the lithuanian party system slightly unstable, but the structure of cleavages is changeless. In Estonia is the dominant position of socio-economic cleavage clear too. But in 90's there was the significant presence of nationalistic cleavage. The main parties which identify itselfs on this cleavage were (ERSP) and (EÜRП) but the strenght of these parties in parliament was minimal. In Latvia is the situation a little bit complicated, because the nationalistic (TB/LNNK) is still represented in parliament, and the (SC) is sometimes described as a pro-Russian party. In our opinion, the strenght of this party results from its leftist and not from pro-Russian programme. So we insist on the dominant role of socio-economic cleavage in Latvia today, but it is clear that the presence of nationalistic cleavage here is more significant then in the other Baltic States. The other cleavages like *rural x urban* cleavage and *church x state* cleavage have not any distinctive impact on forming politics and party structure in these states.

Přílohy

Výsledky estonských parlamentních voleb

Volby 1992

	Procent	Křesla
Vlast (I)	22,0	29
Estonská koaliční strana (KE)	13,6	17
Estonská strana středu (K)	12,3	15
Umírnění (M)	9,7	12
Estonská nezávislá národní strana (ERSP)	8,8	10
Nezávislí royalisté (SK)	7,1	8
Estonsští občané (EK)	6,9	8
Estonská strana zelených (ER)	2,6	1
Estonská podnikatelská strana (EEE)	2,4	1
		101

Volby 1995

	Procent	Křesla
Estonská koaliční strana (KE)	32,2	41
Estonská reformní strana (RE)	16,2	19
Estonská strana středu (K)	14,2	16
Vlastenecká unie (IL)	7,9	8
Umírnění (M)	6,0	6
Estonská sjednocená lidová strana (EÜRП)	5,9	6
Republikánská a konzervativní lidová strana (VKR)	5,0	5
		101

Volby 1999

	Procent	Křesla
Estonská strana středu (K)	23,4	28
Vlastenecká unie (IL)	16,1	18
Estonská reformní strana (RE)	15,9	18
Umírnění (M)	15,2	17
Estonská koaliční strana (KE)	7,6	7
Estonská lidová unie (ERL)	7,3	7
Estonská sjednocená lidová strana (EÜRП)	6,1	6
		101

Volby 2003

	Procent	Křesla
Estonská strana středu (K)	25,4	28
Unie pro republiku – Res Publica (RP)	24,6	28
Estonská reformní strana (RE)	17,7	19
Estonská lidová unie (ERL)	13,0	13
Vlastenecká unie (IL)	7,3	7
Lidová strana – Umírnění (RM) ²⁴	7,0	6
Estonská sjednocená lidová strana (EÜRП)	2,2	-
		101

Volby 2007

	Procent	Křesla
Estonská reformní strana (RE)	27,8	31
Estonská strana středu (K)	26,1	29
Vlastenecká unie a Res Publica (IRL) ²⁵	17,9	19
Sociálně demokratická strana (SDE)	10,6	10
Estonská strana zelených (ER)	7,1	6
Estonská lidová unie (ERL)	7,1	6
		101

Volby 2011

	Procent	Křesla
Estonská reformní strana (RE)	28,6	33
Estonská strana středu (K)	23,3	26
Vlastenecká unie a Res Publica (IRL)	20,5	23
Sociálně demokratická strana (SDE)	17,1	19
Estonská strana zelených (ER)	3,8	-
Estonská lidová unie (ERL)	2,1	-
		101

Zdroj: Parties and Elections in Europe (<http://www.parties-and-elections.de/estonia.html>), 24. 1. 2012.

	Levice	Levý střed	Pravý střed	Pravice
Proruská		K		
Pragmatická	SDE		ER	
Nacionalistická				IRL

²⁴ Ve volbách 1992-1999 jako Umírnění (M), od voleb 2007 Sociálně demokratická strana (SDE).

²⁵ Vzniká sloučením Vlastenecké unie (IL) a Unie pro republiku – Res Publica (RP) v roce 2006.

Výsledky lotyšských parlamentních voleb

Volby 1993

	Procent	Křesla
Lotyšská cesta (LC)	32,4	36
Lotyšská národní konzervativní strana (LNNK)	13,4	15
Strana jednoty lidu (TSP)	12,0	13
Lotyšský zemědělský svaz (LZS)	10,7	12
Za lidská práva a jednotné Lotyšsko (PCTVL)	5,8	7
Za vlast a svobodu (TB)	5,4	6
Lotyšský křesťansko-demokratický svaz (KDS)	5,0	6
Demokratická strana „Hospodář“ (DPS)	4,8	5
		100

Volby 1995

	Procent	Křesla
Demokratická strana „Hospodář“ (DPS)	15,2	18
Lotyšská cesta (LC)	14,7	17
Národní hnutí za Lotyšsko – Zigeristova strana (TKL)	15,0	16
Za vlast a svobodu (TB)	12,0	14
Lotyšská sjednocená strana (LVP)	7,2	8
Lotyšský zemědělský svaz (LZS)	6,4	8
Lotyšská národní konzervativní strana (LNNK)	6,3	8
Strana jednoty lidu (TSP)	5,6	6
Lotyšská socialistická strana (LSP)	5,6	5
		100

Volby 1998

	Procent	Křesla
Lidová strana (TP)	21,2	24
Lotyšská cesta (LC)	18,4	21
Za vlast a svobodu – Lotyšská národní konzervativní strana (TB/LNNK)	14,7	17
Strana jednoty lidu (TSP)	14,2	16
Lotyšská sociálně demokratická strana dělnická (LSDSP)	12,8	14
Lotyšská první strana (LPP)	7,3	8
		100

Volby 2002

	Procent	Křesla
Nová doba (JL)	24,0	26
Za lidská práva a jednotné Lotyšsko (PCTVL)	19,1	25
Lidová strana (TP)	16,7	20
Unie zelených a zemědělců (ZZS)	9,5	12
Lotyšská první strana (LPP)	9,6	10
Za vlast a svobodu – Lotyšská národní konzervativní strana (TB/LNNK)	5,4	7
		100

Volby 2006

	Procent	Křesla
Lidová strana (TP)	19,6	23
Unie zelených a zemědělců (ZZS)	16,7	18
Nová doba (JL)	16,4	18
Harmonický střed (SC)	14,4	17
Lotyšská první strana – Lotyšská cesta (LPP/LC)	8,6	10
Za vlast a svobodu – Lotyšská národní konzervativní strana (TB/LNNK)	6,9	8
Za lidská práva a jednotné Lotyšsko (PCTVL)	6,0	6
		100

Volby 2010

	Procent	Křesla
Jednota (V)	31,2	33
Harmonický střed (SC)	26,0	29
Unie zelených a zemědělců (ZZS)	19,7	22
Za vlast a svobodu – Lotyšská národní konzervativní strana (TB/LNNK)	7,7	8
Lotyšská první strana – Lotyšská cesta (LPP/LC)	7,7	8
		100

Volby 2011

	Procent	Křesla
Harmonický střed (SC)	28,4	31
Zatlersova reformní strana (ZRP)	20,8	22
Jednota (V)	18,8	20
Za vlast a svobodu – Lotyšská národní konzervativní strana (TB/LNNK)	13,9	14
Unie zelených a zemědělců (ZZS)	12,2	13
Lotyšská první strana – Lotyšská cesta (LPP/LC)	2,4	-
		100

Zdroj: Parties and Elections in Europe (<http://www.parties-and-elections.de/latvia.html>), 24. 1. 2012.

	Levice	Levý střed	Pravý střed	Pravice
Proruská	SC			
Pragmatická			ZRP V	
Nacionalistická			ZZS	TB/LNNK

Výsledky litevských parlamentních voleb

Volby 1992

	Procent	Křesla
Litevská demokratická strana práce (LDDP)	44,0	73
Vlastenecký svaz (TS)	21,2	30
Litevští křesťanští demokraté (LKDP)	12,6	18
Litevská sociálně demokratická strana (LSDP)	6,1	8
Volební akce Poláků v Litvě (AWPL)	2,1	4
Litevská národní unie (LTS)	2,0	4
Litevská unie středu (LCS)	2,5	2
Litevský národní svaz mládeže (LTJS)	3,6	1
Nezávislí	-	1
		141

Volby 1996

	Procent	Křesla
Vlastenecký svaz (TS)	31,3	70
Litevští křesťanští demokraté (LKDP)	10,4	16
Litevská unie středu (LCS)	8,7	14
Litevská demokratická strana práce (LDDP)	10,1	12
Litevská sociálně demokratická strana (LSDP)	6,9	12
Litevská národní unie (LTS)	2,2	6
Litevský národní svaz mládeže (LTJS)	4,0	1
Litevská strana žen (LMP)	3,9	1
Křesťansko-demokratická unie (KDS)	3,2	1
Volební akce Poláků v Litvě (AWPL)	3,1	1
Litevská liberální unie (LLS)	1,9	1
Litevská rolnická strana (LVP)	1,8	1
Svaz litevských politických vězňů a deportovaných (LPKTS)	1,6	1
Nezávislí	-	4
		141

Volby 2000

	Procent	Křesla
Litevská demokratická strana práce (LDDP)	31,1	51
Litevská liberální unie (LLS)	17,3	33
Nová unie – sociální liberálové (NS)	19,6	28
Vlastenecký svaz (TS)	8,6	9
Litevská rolnická strana (LVP)	4,1	4
Moderní křesťansko-demokratická unie (MKDS)	-	3
Litevští křesťanští demokraté (LKDP)	3,1	2
Litevská unie středu (LCS)	2,9	2
Volební akce Poláků v Litvě (AWPL)	2,0	2
Křesťansko-demokratická unie (KDS)	4,2	1
Křesťanská konzervativní sociální unie (KKSS)	2,0	1
Liga za svobodu Litvy (LLL)	1,3	1

Litevský národní svaz mládeže (LTJS)	1,2	1
Nezávislí	-	3
		141

Volby 2004

	Procent	Křesla
Strana práce (DP)	28,4	39
Litevská sociálně demokratická strana (LSDP)	20,7	31
Vlastenecký svaz (TS)	14,7	25
Liberální unie středu (LiCS)	9,2	18
Liberální demokratická strana (LDP)	11,4	10
Rolnická a nová demokratická unie (VNDS)	6,6	10
Volební akce Poláků v Litvě (AWPL)	3,8	2
Nezávislí	-	6
		141

Volby 2008

	Procent	Křesla
Vlastenecká svaz – Litevští křesťanští demokraté (TS-LKD)	19,6	44
Litevská sociálně demokratická strana (LSDP)	11,8	26
Strana národního vzkříšení (TPP)	15,1	16
Právo a spravedlnost (TT)	12,7	15
Liberální hnutí (LRLS)	5,7	11
Strana práce (DP)	9,0	10
Liberální unie středu (LiCS)	5,3	8
Volební akce Poláků v Litvě (AWPL)	4,8	3
Litevská rolnická lidová unie (LVLS)	3,7	3
Nová unie – sociální liberálové (NS)	3,7	1
Nezávislí	-	4
		141

Zdroj: Parties and Elections in Europe (<http://www.parties-and-elections.de/lithuania.html>), 24. 1. 2012.

Levice	Levý střed	Střed	Pravý střed	Pravice
LSDP	NS	DP LVLS	TPP TT LRLS LiCS	TS-LKD